

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра німецької мови і літератури з методикою викладання

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Мельничук Г. М.
« ____ » _____ 2021 р.

Реєстраційний № _____
« ____ » _____ 2021 р.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ З ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЮ
СПЕЦИФІКОЮ
(НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ КАЗКИ)

Кваліфікаційна робота студентки
групи НАФ-16-М
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 014.02 Середня освіта
(Мова і література німецька)
Користової Кристини Семенівни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Карпюк В. А.

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS ____ Кількість балів ____
Голова ЕК _____
Члени ЕК _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕАЛІЯ» ТА СПОСОБІВ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ	6
1.1. Реалія як лінгвістичне явище	6
1.2. Поняття «казка» у сучасній лінгвістичній системі	15
1.3. Сутність поняття «лінгвокультурна специфіка»	20
1.4. Специфіка перекладу реалій	23
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. СВОЄРІДНІСТЬ СПОСОБІВ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ З ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЮ СПЕЦИФІКОЮ НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ КАЗКИ	32
2.1. Класифікація реалій з лінгвокультурною специфікою	32
2.2. Способи перекладу реалій з лінгвокультурною специфікою	36
Висновки до розділу 2	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

Процес розвитку німецької літератури пройшов довгий шлях взаємодії фольклору та літератури від збирання та переказів народних казок до написання власних автентичних художніх творів на основі усної народної творчості. Всім відомі народні казки стали об'єктом досліджень багатьох науковців і лінгвістів.

Питанням дослідження лінгвокультурних особливостей у німецьких казках займалися такі науковці, як Г. Давиденко [19], В. Пропп [37], Л. Саяхова [43], Н.-Н. Dröbiger [64], Н. Honti [71], М. Lüthi [76], I. Opie [80].

Сучасні науковці та дослідники все більше цікавляться проблемою взаємозв'язку літератури та лінгвокультурології, що включає фольклорні та національно-культурологічні особливості написання творів. Сукупність даних характеристик дає можливість філологам глибше розуміти художні тексти та ґрунтовно аналізувати твори на основі фольклорних сюжетів, традиційних мотивів, образів та жанрово стилістичних форм.

Дослідження лінгвокультурних особливостей та аналіз саме казок є доволі актуальним явищем, через культурну своєрідність жанру казки. Казки являють собою сукупність народних здобутків, стійких культурних традицій і звичаїв, важливих історичних предметів та явищ, усталених стереотипів та менталітету певної нації. Тому казки несуть велику культурну цінність та є цікавими для дослідження у лінгвокультурній сфері.

У сучасній лінгвістиці актуальність питання перекладу реалій обумовлено існуючими труднощами самого процесу перекладу реалій. Реалії є частиною безеквівалентної лексики, яка не піддається стандартним прийомам перекладу. Реаліям властиві лінгвокультурна специфіка та національний колорит, що доволі ускладнює процес перекладу, тому дане питання є надзвичайно цікавим та поширеним серед лінгвістів.

Вивченням питання класифікацій реалій та перекладацьких трансформацій займалися такі вчені: В. Виноградов [6], С. Влахов [8],

Р. Зорівчак [22], З. Кучер [28], М. Орлова [28], Т. Редчиць [28], Я. Рецкер [40], Г. Томахін [48], С. Флорін [51], А. Швейцер [53], Н. Bausinger [57], Н. Drößiger [63], W. Koller [73], Ch. Nord [79], T. Schippan [82].

Актуальність дослідження полягає в тому, що кожна мова має безпосередній зв'язок з культурою та самобутніми традиціями народу, що зумовлює появу унікальних слів-реалій з найменуванням автентичних явищ культурної спадщини нації. Тому задля уникнення лінгвокультурного бар'єру під час спілкування або ж прочитання фольклорних творів інших народностей, важливо розширити кругозір у розумінні слів-реалій.

Мета роботи полягає у розкритті сутності поняття «реалія» та виявленні особливостей способів перекладу реалій з лінгвокультурною специфікою на основі народних та літературних німецьких казок.

Відповідно до поставленої мети дослідження були сформовані наступні **завдання**:

- опрацювати лінгвістичну літературу за темою дослідження та з'ясувати сутність поняття «казка», «реалія», «переклад»;
- визначити особливості лінгвокультурної специфіки німецьких реалій;
- відібрати, систематизувати та проаналізувати реалії з лінгвокультурною специфікою;
- схарактеризувати методи та способи перекладу реалій та встановити особливості перекладу реалій з лінгвокультурною специфікою на основі німецьких казок.

Об'єктом дослідження є реалії з лінгвокультурною специфікою на основі німецьких казок.

Предметом дослідження є особливості використання способів перекладу реалій з лінгвокультурною специфікою на основі німецьких казок.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю використання їх основних положень та результатів у навчальному процесі, а саме: у курсах лексикології, лінгвокультурології, загального та порівняльного

мовознавства, а також теорії і практики перекладу з німецької мови, для поглиблення знань з перекладу німецьких реалій з лінгвокультурною специфікою.

Задля досягнення поставленої мети та вирішення задач нами були використані наступні теоретичні **методи дослідження**:

- критичний аналіз наукової літератури, присвяченої проблемі перекладу реалій (вивчення основних теоретичних понять з досліджуваних аспектів), синтез (узагальнення теоретичних відомостей про реалії);
- метод аналізу словникових дефініцій;
- метод суцільної вибірки лексичних одиниць;
- метод узагальнення та систематизації досліджуваного матеріалу й отриманих результатів.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури, який налічує 84 найменування. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕАЛІЯ» ТА СПОСОБІВ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ

1.1. Реалія як лінгвістичне явище

Проблема зв'язку культури та мови є предметом дослідження науковців та літературознавців протягом багатьох століть, так як ці поняття є взаємозалежними та мають великий вплив один на одного, що проявляється у тих чи інших мовних явищах чи одиницях. Культурні звичаї або традиції, що притаманні певним націям об'єктивізуються у специфічну лексику, що не має відповідників у інших мовах та передає самобутність та національний колорит певного народу. Такими одиницями є реалії.

Значення терміну «реалія» вивчають наряду з такими лексичними явищами, як «безеквівалентна лексика», «екзотизм», що є дуже близькими за значеннями до «реалій» і навіть приписують їм синонімічні значення, тому важливо розібратися у даних поняттях та більш чітко відмежувати значення термінів заради уникнення неточностей понятійних значень.

Вивченням питання поняття «реалія» та її класифікацій займалися такі вчені: В. Виноградов [6], С. Влахов [8], Р. Зорівчак [22], З. Кучер [28], М. Орлова [28], Т. Редчиць [28], Я. Рецкер [40], Г. Томахін [48], С. Флорін [51], А. Швейцер [53], Н. Bausinger [57], Н. Drößiger [63], W. Koller [73], Ch. Nord [77], T. Schippan [82].

Безеквівалентна лексика – до якої належать слова-реалії, позначають специфічні явища культури і не мають однослівного перекладу на іншу мову. Безеквівалентну лексику не можна семантизувати за допомогою перекладу (вона не має стійких відповідників у інших мовах, не має смислових відповідників у системі змісту, притаманних іншій мові). Тобто це слова, план змісту яких неможливо зіставити с іншомовними лексичними поняттями [22].

С. Влахов та С. Флорін пропонують наступну схему взаємовідношень між вищенаведеними поняттями: найбільш широким за своїм значенням все ж

таки є безеквівалентна лексика. Реалії входять у екстенціонал безеквівалентної лексики як самостійне коло слів. Частково покривають коло реалій, але разом з тим, частково виходять за межі безеквівалентної лексики терміни, вигуки, звуконаслідування, аббревіатури, звернення, відступи від літературної норми; більш того, з реаліями можуть стикатися власні імена та фразеологізми [8, с.43].

Ще однією ключовою розбіжністю у значеннях безеквівалентної лексики та реалій є те, що за загальними рисами слово може бути реалією по відношенню до всіх або більшості мов, а безеквівалентним – переважно в рамках даної пари мов. Іншими словами, список реалій є більш статичним, на відміну від словника безеквівалентної лексики, який має тенденцію до змін в залежності від мов [8, с.43].

Перш за все саме слово «реалія» походить з латинської мови та його відповідником є прикметник середнього роду множини “realia”, що має значення «дійсний», «матеріальний». Згідно ж визначення академічного тлумачного словника, реалія – це «річ, що існує матеріально; будь-який предмет матеріальної цінності» [1].

Вперше питання перекладу реалій дослідив А. Федоров, зазначаючи, що немає такого слова, яке не може бути перекладено на іншу мову, хоча б описово, тобто з поширеним сполученням слів даної мови [50].

За визначенням Г. Томахіна, реалії – назви, притаманні лише певним націям і народам предметів матеріальної культури, фактів історії, державних інститутів, імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот і т. д. [48, с.6].

До слів реалій зазвичай відносять найменування специфічних предметів побуту, одягу, традиційних елементів культури, державного устрою або навіть власні імена.

На думку Я. Рецкера, реалії – це слова, що позначають предмети, процеси та явища, характерні для життя і побуту країни, але не визначаються науковою точністю визначення, властивою термінам [39, с.33].

З позиції лінгвокраїнознавства, Є. Верещагін та В. Костомаров дають визначення реаліям як моно- і полілексемні одиницям, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [5].

Реалії часто прирівнюють до екзотизмів, хоча дані поняття мають суттєву різницю у значеннях. Тож, «екзотизми – це слова, які позначають специфічні реалії іншомовної культури та характеризуються яскраво вираженим національним чи локальним забарвленням і не мають точного еквівалента в запозиченій мові» [47, с. 8]. Як і реалії, екзотизми не мають прямих відповідників у мовах при перекладі та можуть нести певний національний або культурний підтекст, але суттєва відмінність полягає в тому, що екзотизми завжди виступають як явища іншомовного походження, які відображають колорит країни, з якої вони власне запозичені.

Згідно з визначенням О. Ахманової, реалії – це в класичній граматиці різноманітні фактори, що вивчаються зовнішньою лінгвістикою, такі, як державний устрій країни, історія та культура даного народу, мовні контакти носіїв даної мови і т. ін. з точки зору їх відображення в даній мові [3, с. 370].

Термін реалія є досить розповсюдженим у літературознавчих перекладацьких площинах та незважаючи на цей факт, дослідники у сферах лінгвістики не можуть дійти єдиної думки щодо чіткості критеріїв визначення реалій та їх мовних одиниць.

Так Г. Томахін зазначає, що в філології існує двояке розуміння реалій:

1) як предмета, поняття, явища, характерного для історії, культури, побуту, укладу того чи іншого народу або країни і не зустрічається серед інших народностей;

2) як слова, що позначає такий предмет, поняття, явище, а також словосполучення (фразеологізми, прислів'я, приказки, крилаті вирази), що включає такі слова [48, с.10].

Тому дуже часто виникають такі ситуації, в яких деякі автори з метою уникнення двозначності використовують наряду с терміном «реалія» термін «реалія-слово», щоб уникнути непорозумінь з боку інших лінгвістів. Загалом термін «реалія» останнім часом доволі міцно закріпився в значенні «реалія-слово» в таких лінгвістичних галузях, як перекладознавство та лінгвокраїнознавство.

У реаліях найбільш наочно проявляється близькість між мовою і культурою: поява нових реалій в матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення відповідних слів у мові. Відмінною рисою реалії є характер її предметного змісту.

Реалії можуть бути обмежені рамками навіть окремого колективу чи установи. Реаліям притаманний і тимчасовий колорит. Як мовне явище, найбільш тісно пов'язане з культурою, ці лексичні одиниці швидко реагують на всі зміни в розвитку суспільства; серед них завжди можна виділити реалії неологізми, історизми, архаїзми. Кожен з типів реалій вимагає індивідуального підходу при перекладі [22].

Великий внесок щодо питання неперекладної лексики зробили такі науковці, як С. Влахов та С. Флорін, що звернули увагу саме на реалії, їх особливості, класифікації та способи перекладу у книзі «Неперекладне у перекладі» 1980 р. Вони дають найбільш влучне та повне визначення реаліям як словам і словосполученням народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ характерних для географічного середовища культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і, які, таким чином, є носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідників в інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних основах», тому що вимагають особливого підходу [8, с.47].

Реалії, як і будь-які інші мовні явища мають низку особливостей, що відрізняють їх від інших лексем, тому розглянемо більш детально саме особливості вживання реалій:

1. Реалія властива лише одному мовному колективу, а в іншому вона відсутня.
2. Реалія присутня в обох мовних колективах, але в одному з них її не виділяють спеціально.
3. У різних суспільствах подібні функції, що реалізуються за допомогою різних реалій (функціонально подібних).
4. Схожі реалії, але функціонально різні [48, с.6].

Реалії властиві багатьом мовам світу та відрізняються за фонетичними, граматичними, семантичними, місцевими, часовими ознаками, що є критеріями для багатьох класифікацій. За класифікацією Т. Кияка, за предметними областями реалії поділяються на:

1. Побутові реалії (житло, інструменти, одяг, їжа, професії, грошові знаки та міри).
2. Етнографічні та міфологічні реалії (етнічні та соціальні групи, регіональні звертання, народні свята, традиції, божества, міфологічні персонажі).
3. Реалії світу природи (зооніми, фітоніми, назви ландшафтів).
4. Реалії державно-адміністративного устрою та суспільного життя (адміністративні одиниці, державні інститути, суспільні організації, партії, промислові, аграрні підприємства, торгові заклади, військові та поліцейські підрозділи, громадські посади).
5. Ономастичні реалії (антропоніми загальні та індивідуальні, топоніми звичайні та меморативні, імена літературних героїв, назви кампаній, аеропортів, палаців).
6. Асоціативні реалії (рослинні, анімалістичні, кольорові символи, загальнокультурні фольклорно-літературні та історичні алюзії) [25, с.142].

Основою класифікації реалій Р. Зорівчак є структурний компонент, а саме:

1. Реалії-одночлени (укр. «борщ», «вареники», «горілка»; нім. *der Butterbrot, der Advent*).

2. Реалії-полічлени номінативного характеру (укр. «братська могила»; нім. *das Dritte Reich*).

3. Реалії фразеологізми (укр. «стати під вінок», «про людське око»; нім. *jmdn katolisch machen*) [22, с.71].

Найбільш вичерпною та змістовною вважається класифікація С. Влахова та С. Флоріна, що дозволяє розглянути реалії з різних сторін та має 4 основні складові поділу реалій:

1. Предметний поділ.
2. Місцевий поділ (в залежності від національної та мовної приналежності).
3. Часовий поділ.
4. Перекладацький поділ.

Розглянемо кожен з пунктів більш детально [8, с.50].

Так предметний поділ в свою чергу передбачає:

1. Географічні реалії – назви об'єктів фізичної географії, в тому числі і метеорології, назви географічних об'єктів, пов'язаних з людською діяльністю та назви ендеміків, тобто тварин та рослин.

2. Етнографічні реалії:

- *Побутові реалії:*

- а) їжа, напої;
- б) одяг;
- в) житло, меблі, посуд;
- г) транспорт;

- *Трудові реалії:*

- а) люди труда;
- б) знаряддя праці;
- в) трудові організації;

- *Мистецтво і культура:*

- а) музика і танці;
- б) музичні інструменти;

- в) фольклор;
- г) театр;
- д) музичні виконавці;
- е) звичаї та ритуали;
- є) свята, ігри;
- ж) міфологія;
- з) культи-служителі, послідовники;
- і) календар;

- *Етнічні об'єкти:*

- а) ентоніми;
- б) прізвиська;
- в) назви людей за місцем проживання;

- *Міри та гроші:*

- а) одиниці мір;
- б) грошові одиниці;

3. Суспільно-політичні реалії.

- *Адміністративно територіальний устрій:*

- а) адміністративно-територіальні одиниці;
- б) населені пункти;
- в) частини населеного пункту;

- *Органи та носії влади:*

- а) органи влади;
- б) носії влади;

- *Суспільно-політичне життя:*

- а) політичні організації та політичні діячі;
- б) патріотичні та суспільні рухи;
- в) соціальні явища та рухи;
- г) звання, ступені;
- д) установи;
- е) навчальні заклади та культурні установи;

- є) стани і касти;
- ж) станові знаки і символи;

- *Воєнні реалії*:

- а) підрозділи;
- б) зброя;
- в) обмундирування;
- г) військовослужбовці [8, с.51-56].

Місцевий поділ передбачає різність реалій за критерієм площини одного чи декількох мов:

1. В площині однієї мови:

- *Свої реалії* – первісні слова даної мови.

а) Національні реалії – предмети, що належать даному народу, нації, але є чужими за кордонами даної країни.

б) Локальні реалії – належать не мові певного народу, натомість або діалекту, його говору, або ж мові менш значної соціальної групи.

в) Мікролокальні – реалії, соціальна або територіальна основа яких може бути характерною для одного міста чи села, не втрачаючи своїх особливостей.

- *Чужі реалії* – це або запозичення, або транскрибовані реалії, що походять з іншої мови.

а) Інтернаціональні реалії – реалії, що фігурують в лексиці багатьох мов та входять до відповідних словників і зазвичай зберігають разом з тим вихідну національного забарвлення.

б) Регіональні – реалії, які переступили межі однієї країни або поширилися серед кількох народів (необов'язково сусідніх), зазвичай з референтом, будучи, таким чином, складовою частиною лексики декількох мов.

2. В площині пари мов, де реалії розглядають з точки зору перекладу:

- Зовнішні реалії – однаково чужі обом мовам;

- Внутрішні реалії – слова, що належать одній з пари мов, та в свою чергу є чужими для іншої мови з даної пари [8, с.57-64].

Часовий поділ передбачає наступні категорії реалій:

1. Сучасні.
2. Історичні, що в залежності від ступеня засвоєння діляться на:
 - Знайомі (словникові);
 - Незнайомі (позасловникові) [8, с.65].

З історико-семантичного погляду реалії поділяються на:

1) Власне реалії – реалії при існуючих референтах: *укр. трембітьяр, китайка, перебудова, коломийка.*

2) Історичні реалії – семантичні архаїзми, які внаслідок зникнення референтів входять до історично дистантної лексики, втративши дієздатність. Вони вміщують фонові знання культурної спадщини, а також національний та хронологічний колорит: *укр. свячений, смерд, гражда* [22, с.70].

Таким чином, проаналізувавши запропоновані класифікації, можемо констатувати той факт, що всі представлені вище класифікації, характеризуючи реалію за структурним або семантичним змістом, включають подібні критерії та мають право на існування, але водночас, мають свої недоліки і переваги. Така кількість класифікацій пояснюється тим, що саме поняття «реалія» є досить змістовним та багатограним та позначає слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ характерних для географічного середовища культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і, які, таким чином, є носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідників в інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені на загальних основах, тому що вимагають особливого підходу. Тож найбільш повною та досконалою, на наш погляд, є тематична класифікація С. Влахова та С. Флоріна, якою ми будемо користуватися у подальшій роботі.

1.2. Поняття «казка» у сучасній лінгвістичній системі

Казка безсумнівно вважається найбільш розповсюдженим і популярним жанром літератури для дітей. Через довготривалу історію становлення казка втратила чітку межу жанру, стала різнопланова та змінна. Наразі казка може набувати різні форми такі, як проза, поема, роман, епічний твір, повість. Та попри таку різноманітність казка все одно вважається окремим жанром та має низку особливостей, що дає можливість ідентифікувати її сутність.

Одне з перших тлумачень терміну «казка» дає Лаврентій Зизаній у граматиці «Лексисъ сиречь реченія» у 1596 році наряду з такими поняттями, як «баснь», «байка». Згодом відомий лексикограф та мовознавець Павма Беринда трактує поняття казки з подібним значенням у словнику «Лексікон славеноруській і імен тлькованіє» у 1627 році [20].

Українська дослідниця і фольклористка Л. Дунаєвська дає таке визначення казки як «епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного і соціально-побутового характеру зі своєрідною системою художніх засобів підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному відкриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії» [20, с.6].

У німецькій мові для визначення поняття «казка» існує окремий термін „Märchen“, що походить від середньовісньонімецького „Maerlin“, що мало значення невеликого за обсягом оповідання, розповіді про значні події. Корінь слова „Mär“ означає «новина», «звістка». Поява зменшувальної форми „Märchen“ у XV столітті сприяло зміні значення, що стало позначати чутки, маленьке неймовірне оповідання. Слово „Märchen“ вживається до кінця XVII для позначення вигаданих неправдивих історій усної прози та згодом поступово закріплюється у сучасному розумінні [49].

На початку XIX завдяки літературній діяльності братів Грімм, що передбачало дослідження та збирання казок, поняття «казка» в німецькій мові стали характеризувати як вид розповіді. Брати Грімм започаткували період, у якому поняття «казки» розуміють як невелика фантастична історія, наповнена незвичайними подіями, в яких фантастичні сили і образи втручаються у життя

звичайної людини і в яких в кінці зазвичай добро перемагає і винагороджується, а зло програє і карається.

Сюжет казки будується на розповідях про вигадані події та явища, що сприймаються та описуються як реальні. Хоча казки споріднені з іншими фольклорно-епічними жанрами, такими, як саги, сказання, легенди, перекази, оповіді, епічні пісні, та на відміну від них, казка не має нічого спільного з міфологічними уявленнями та справжніми історичними особами і подіями, що зазначені у казках.

Докладний аналіз казок провів відомий вітчизняний фольклорист В. Пропп, що дав характеристику жанру казки через ряд наступних особливостей:

- 1) казка – це розповідний жанр з усною формою побутування;
- 2) казка наряду з розважальними функціями, містить моральну складову;
- 3) основу сюжету казки складає незвичайна фантастична подія;
- 4) казкам властива стандартна композиційно-стилістична будова твору (зачин, основна частина, кінцівка) [37].

Сюжет казок зазвичай багатоепізодний з драматичним розвитком подій, зосередженням дії на герої та щасливим закінченням історії. Центральними мотивами сюжетів казок становляться боротьба двох протилежних начал добра і зла, результат якої завжди зрозумілий та передбачуваний – перемога добра над злом. Провідними функціями казок виступають естетичні, пізнавальні, морально-етичні, соціально-виховні, розважальні та інші.

Розрізняють 2 основних види казок: народні та літературні.

Народна казка за визначенням Є. Помаранцевої, це епічний усний художній твір, переважно прозовий, чарівного, авантюрного або побутового характеру з настановою на вигадку [36]. Народна казка виникає у побутовому середовищі і зазвичай передається в усній формі їх виконавцями – казкарями.

Головними особливостями є наявність традиційних мотивів, персонажів та відсутність конкретного автора. У народних казках відображені культурні,

моральні та естетичні цінності народу. Мова написання проста, повсякденна, без детальних описів, художніх забарвлень. Поетика традиційна, використовується обмежений набір зображально-виражальних засобів. Час створення народних казок визначити майже неможливо, але за окремими ознаками можна встановити приблизний час побутування казки [34].

За визначенням Л. Брауде, літературна казка – авторський художній прозаїчний або поетичний твір, заснований або на фольклорних джерелах або вигаданий самим письменником, але в будь-якому разі підпорядкований його волі; твір переважно фантастичний, що змальовує чудесні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і в деяких випадках орієнтований на дітей; твір, в якому диво грає роль фактору, що створює сюжет та допомагає охарактеризувати персонажів [4, с.234].

Літературна казка існує як в прозовій формі, так і в віршовій формі, створюється в письмовій формі та може бути написана на основі народних казок, що пояснює велику кількість спільних рис з фольклорними казками таких, як вигадані події, істоти, магичні дії та вічне протистояння добра і зла.

Сюжет літературної казки необмежений набором певних мотивів, поетика визначається творчою манерою автора, а образ героя індивідуалізований. Та на відміну від народних казок, літературні казки насамперед публікуються у книжках, тобто у писемному вигляді, а вже потім можуть бути переказані читачами, в той час як народні казки існують лише в народних переказах і лише згодом можуть бути записані письменниками-фольклористами. Текст казок є незмінний, в той час як у народних казках не є постійним, через велику кількість авторів-доповідачів, що можуть внести зміни у сюжет казки [34].

Питання класифікації казкових жанрів досить проблематичне, так як багато науковців досліджували жанрове розмаїття казок та намагалися їх класифікувати за певними ознаками. Серед них В. Вундт [12], Е. Померанцева [36], В. Пропп [37], Antti Aarne [55], Н. Drößiger [64], Н. Honti [71], М. Lüthi [76], Stith Thompson [55].

Загальноприйнятою вважається система міжнародної класифікації Аарне-Томпсона, за двома показниками – сюжетом та типом казки, що була розроблена Антті Аарне у 1910 році та згодом доповнена Стітом Томпсоном у 1928 році.

За класифікацією Аарне-Томпсона казки поділяються на:

- казки з тваринами (Animal Tales) – казки, головними героями яких стають персоніфіковані тварини, які мають людські стосунки, поведінку та звичаї;

- казки з магією (Tales of Magic) – казки, за участю осіб наділених надприродними силами (помічників – ті, що володіють чаклунськими знаннями та вміннями, такими як готування магічного зілля, перетворення на тварин та інше і помічників з містичними силами);

- релігійні казки (Religious Tales) – казки, в яких присутні релігійні персонажі та служителі культу, а сюжет казки будується на певних релігійних ідеях та переконаннях;

- романтичні казки (Romantic Tales) – казки, в яких головним мотивом є одруження молодих людей, що мають різний соціальний статус (бідняк та принцеса, принц та служанка), їх боротьба долання перешкод задля кохання та щастя;

- казки про дурного огра (Tales of the Stupid Ogre) – казки, в яких відбувається протистояння героїв і чудовиськ (велетнів, огрів);

- жарти й анекдоти (Jokes and Anecdotes);

- казки-формули (Formula Tales) – кумулятивні казки (будуються на багаторазовому повторі певних елементів та дій);

- некласифіковані казки (Unclassified Tales) [55].

На відміну від запропонованої вище класифікації, німецький психолог Вільгельм Вундт у своїй відомій роботі «Психологія народів» пропонує класифікувати казки ґрунтуючись на психологічному аспекті:

- міфологічні казки-байки (Mythologische Fabelmärchen);

- чисті чарівні казки (Reine Zaubermärchen);

- біологічні казки і байки (Biologische Märchen und Fabeln);
- чисті байки про тварин (Reine Tierfabeln);
- казки про походження (Abstammungsmärchen);
- жартівливі казки та байки (Scherzmärchen und Scherzfabeln);
- моральні байки (Moralische Fabeln) [12].

Проте відомий вітчизняний філолог-фольклорист В. Пропп у своїй роботі «Морфологія казки» аналізуючи класифікацію Аарне-Томпсона, зазначає «Аарне і не прагне до створення власне наукової класифікації, його покажчик важливий як практичний довідник, і як такий має величезне значення». В. Пропп аргументує це тим, що класифікація Аарне не має чіткого поділу казок за типами, а близькість казкових сюжетів і неможливість об'єктивного відмежування призводить до того, що при віднесенні тексту до певного типу казки виникають труднощі [37]. Тому розглянемо більш розширений варіант класифікації казок за В. Проппом:

- чарівні казки – характеризуються обов'язковою наявністю чарівних предметів, чаклунів;
- кумулятивні казки;
- казки про тварин, рослин, неживу природу та предмети – головними героями стають персоніфіковані тварини, рослини або предмети, що зображають в алегоричній формі суспільні явища;
- побутові та новелістичні казки – зображають буденне побутове життя звичайних людей, зазвичай мають гумористичне забарвлення;
- небилиці – розповіді про нереальні вигадані події;
- докучливі казки. [37]

Отже, проблема дослідження поняття казки та визначення її типологічних ознак як жанру літератури, є доволі актуальним і важливим у сучасних лінгвістичних науках. Найбільш особливої уваги заслуговує саме питання класифікації казок, так як наразі існує безліч різноманітних класифікацій за жанровими, стилістичними, сюжетними, структурними компонентами казок, що доводить факт відсутності єдиної загальноприйнятої

класифікації. В процесі дослідження визначення поняття «казка» та її класифікацій, ми дійшли висновку, що найбільш повною та змістовною вважається класифікація В. Проппа, якою ми і будемо послуговуватися у подальшій роботі.

1.3. Сутність поняття «лінгвокультурна специфіка»

На початку XXI століття бурхливого розвитку набула така нова лінгвістична дисципліна як лінгвокультурологія, що наразі є однією з перспективних та важливих наук про мову. Лінгвокультурологія взаємодіє з багатьма іншими науками такими, як філософія, етнолінгвістика, антропологія, психологія, лінгвокраїнознавство та водночас вивчає сфери мови та культури.

Питання значення терміну лінгвокультурології доволі дискусійне. Багато відомих науковців намагались дати власну дефініцію даної науки, серед яких є С. Воркачов [9], В. Воробйов [11], В. Карасик [24], В. Маслова [33], F. Voas [58], H. Gipper [68], E. Sapir [81], B. Whorf [84].

Так, В. Маслова визначає міждисциплінарні особливості лінгвокультурології як «галузь лінгвістики, що виникла на стику лінгвістики і культурології. Лінгвокультурологія – гуманітарна дисципліна, що вивчає матеріальну і духовну культуру втілену в живій національній мові і що виявляється в мовних процесах» [33, с.8].

Тієї ж думки дотримується С. Воркачов і вказує на зв'язок лінгвокультурології з етнолінгвістикою. Завдання даної дисципліни включають дослідження і опис взаємозв'язків мови і культури, мови і етносу, мови і народного менталітету [10].

Більш глибоке та ґрунтовне визначення формулює В. Воробйов. Він зазначає, що лінгвокультурологія – наукова дисципліна синтезуючого типу, що вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови у процесі його функціонування та відображає даний процес як цілісну структуру одиниць у єдності їх мовного та позамовного (культурного) змісту за допомогою

системних методів і з орієнтацією на сучасні пріоритети і культурні установи (система норм та загальнолюдських цінностей) [11, с.36].

Підсумовуючи вищесказане, можемо зазначити, що, незважаючи на велику кількість досліджень філологів і науковців, лінгвокультурологія не має єдиного терміну, проте спільним для усіх визначень є те, що лінгвокультурологія вивчає безпосередній зв'язок культури та мови та їх взаємодію у функціонуванні.

Центральним поняттям лінгвокультурології є лінгвокультурологічний концепт – базова одиниця ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тої інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини. Концепти характеризують специфіку культури як сукупності людських досягнень у всіх сферах життя та забезпечують взаєморозуміння між людьми різних культур і мов [15].

До основних ознак концепту як лінгвокультурологічної категорії належать:

- універсальність, спільність, абстрактність понять;
- ідентичність розуміння реципієнтів, які мають однаковий менталітет;
- культурно-етичне, історично-культурне значення для носія мови;
- здатність впливати на формування концептосфери в рамках колективної свідомості [80].

Винятковий інтерес викликає дослідження структури концепту. Так В. Карасик виділяє у складі лінгвокультурного концепту наступні три компоненти: понятійний, образний і ціннісний [24]. За думкою С. Ляпіна у глибині концепту лежить поняття [31]. Методологічно важливими є також дослідження структури концепту Ю. Степанова, для якого концепт – «колективна спадщина духовного життя» [46, с.47], що складається з певних шарів, що є результатом різних епох. У структурі концепту виділяються:

- 1) основна, актуальна ознака, у якій концепт виконує роль засобу спілкування та взаєморозуміння носіїв даної мови та культури;

2) додаткова пасивна ознака, що є актуальною не для всіх представників соціальних груп, а лише для конкретного мікросоціуму;

3) етимологічна ознака, внутрішня форма, є найменш актуальною для носіїв певної мови та культури і усвідомлюється лише спеціалістами та дослідниками конкретних наук [46, с.49].

Більшість науковців зазначають, що поняття концепту співвідноситься з менталітетом як безліччю когнітивних, емотивних та поведінкових стереотипів нації. Тобто є поняттями, які є цінностями певної культури і відображаються абстрактними іменниками. Це означає, що вербальна форма концептів – це «ключові слова» даної мови і культури. Досліджуючи питання ціннісних орієнтирів німецької нації, можемо виділити наступні складові німецької ментальності: Ordnung (порядок), Disziplin (дисципліна), Fleiß (старанність), Pünktlichkeit (пунктуальність), Sparsamkeit (заощадливість) [27].

Лінгвокультурний концепт пов'язує наукові дослідження зі свідомістю, культурою та мовою, так як він належить до свідомості, детермінується культурою і об'єктивується в мові наступними видами мовних засобів:

- лексичні і фразеологічні одиниці;
- прислів'я та приказки;
- мовні одиниці (словосполучення та вислови);
- граматичні конструкції;
- фрагменти дискурсу [42, с.187].

Національна культура як важлива складова лінгвокультурного концепту відображає світогляд народу, що історично склався та реалізується через традиції, національні реліквії та відображається у мові в різних формах. Так Є. Маклакова виділяє наступні форми прояву лінгвокультурологічної специфіки мовленнєвих явищ:

- найменування історичних явищ, що зберігаються у пам'яті народу;
- найменування культурологічних реалій;
- найменування ономастичних реалій;
- найменування, пов'язані з національними прецедентними текстами;

- найменування національно-історичних безеквівалентних реалій;
- найменування національно-матеріальних (побутових) реалій;
- найменування, що відображають національно-культурну символіку [32].

Важливо зазначити, що поняття лінгвокультурного концепту є досить широким та не є предметом нашого дослідження у повному обсязі. Нас цікавить лише лінгвокультурна специфіка реалій. З вищезазначених форм прояву явищ з лінгвокультурною специфікою, серед яких ми бачимо найменування національно-історичних безеквівалентних, національно-матеріальних реалій, робимо висновок, що реалії по своїй природі вже передбачають наявність лінгвокультурної складової, так як відображають культурну специфіку певної народності через різноманітні мовні звороти, характерні для мови тої чи іншої нації, або ж через реалії з позначенням численних предметів побутового вжитку, культурних пам'яток та інших матеріальних цінностей, що безпосередньо вказує на лінгвокультурний код окремого народу.

Вивчення лінгвокультурної специфіки має бути тісно пов'язано з вивченням текстів, в яких дані явища закріплені та вербалізовані як відображення національної культури і свідомості. Тому фольклорні казки є найкращим зразком, так як вони є традиційно стійкі та представляють собою зразки національної культури.

Так можемо зробити висновок, що задля дослідження та визначення лінгвокультурної специфіки реалій у німецьких казках, важливим є знання загальних положень і завдань такої науки, як лінгвокультурології, розуміння яких допомагає при здійсненні лінгвокультурного аналізу.

1.4. Специфіка перекладу реалій

Як зазначалося раніше, реалії належать до групи безеквівалентної лексики, тобто не мають прямих відповідників у мові на якій здійснюється переклад. Тому процес літературного перекладу реалій викликає певні

труднощі та вимагає якісного підходу до справи, щоб значення реалій було передано максимально точно і зрозуміло для читачів. При здійсненні перекладу реалій важливо володіти фоновими знаннями для грамотного інтерпретування їх значень, що передбачає собою володіння інформацією про культурні, історичні факти даної країни, предмети матеріальної, духовної культури, а також фольклорні і традиційні події.

До основних труднощів перекладу реалій належать:

- 1) відсутність в мові перекладу відповідників (еквівалента, аналога); в процесі перекладу реалія вихідної мови позначається реалією мови перекладу;
- 2) необхідність, поряд з предметним значенням (семантикою) реалії, передати її колорит (конотацію) – її національне і історичне забарвлення [45].

У сучасному перекладознавстві існує безліч методів та прийомів перекладу реалій об'єднаних у класифікації, тож розглянемо основні з них.

На думку В. Виноградова існує 5 основних шляхів перекладу реалій:

1. Транскрипція (транслітерація).
2. Гіпо-гіперонімічний переклад (встановлення відношень між еквівалентом мови-сприймача та словом оригіналу).
3. Уподібнення.
4. Описовий, дескриптивний, експлікативний переклад.
5. Калькування [6, с.117-118].

В своїх дослідженнях С. Влахов та С. Флорін виділяють наступні прийоми перекладу реалій:

I. Транскрипція (транслітерація) – передбачає механічний переніс реалії з іноземної мови в мову перекладу графічними засобами з максимальним наближенням до оригінальної фонетичної форми.

II. Переклад (заміна, субституція) використовують зазвичай у тих випадках, коли транскрипція з тих чи інших причин є неможливою або небажаною.

1. Введення неологізму – найбільш прийнятий після транскрипції шлях збереження змісту і колориту реалії, що перекладається: шляхом

створення нового слова (або словосполучення) іноді вдається домогтися майже такого ж ефекту. Такими новими словами можуть бути, в першу чергу, кальки і напівкальки.

- Калька – запозичення шляхом буквального перекладу слова або мовного звороту, що дозволяє перекласти реалію з максимально вірним збереженням семантичного змісту, але не завжди із збереженням національного колориту.

- Напівкалька – свого роду часткові запозичення, також нові слова або стійкі словосполучення, що по більшій частині складається з свого власного матеріалу та частково з іншомовного матеріалу.

- Засвоєння – адаптація іншомовної реалії, тобто надання їй на основі іншомовного запозиченого слова подоби рідного слова.

- Семантичний неологізм – умовно нове слово або словосполучення, скомпоноване перекладачем, що дозволяє передати смисловий зміст реалії. Від кальки його відрізняє відсутність етимологічного зв'язку з оригінальним словом.

2. Приблизний переклад – застосовується частіше, ніж будь-який інший прийом. Зазвичай цим шляхом вдається, хоча часто і не дуже точно, передати предметний зміст реалії, але колорит майже завжди втрачається, так як відбувається заміна очікуваного конотативного еквівалента (його, зрозуміло, бути не може) нейтральним по стилю, тобто словом або поєднанням з нульовою конотацією.

- Родо-видова відповідність дозволяє передати приблизний зміст реалії одиницею з більш широким значенням, підставляючи родові поняття замість видового. Замінюючи вид родом, більш приватне більш загальним, перекладач вдається до відомого в теорії перекладу прийому генералізації.

- Функціональний аналог (адаптація) – слово або словосполучення, що використовують для позначення поняття, яке схоже за значенням, але не співпадає повністю з поняттям мови оригіналу, полягає у заміні невідомого відомим та незвичного звичним.

- Опис, пояснення, тлумачення – використовуються лише в тих випадках, коли немає іншого належного способу перекладу, поняття, значення якого не передається транскрипцією доводиться просто пояснювати.

3. Контекстуальний переклад – зазвичай протиставляють словниковому перекладу, вказуючи таким чином на відповідності, які слово може мати в контексті на відміну від наведених у словнику. В результаті такого перекладу зазвичай виходить доволі нейтральний заміник оригіналу, а реалія зі своїми культурними та національними кодами пропадає та втрачає колорит [8, с.87-93].

Опираючись на той факт, що серед реалій існують реалії з фразеологічною структурою, ми вважаємо за потрібне розглянути окремо прийоми перекладу іншомовних фразеологічних висловів. Так С. Влахов і С. Флорін виділяють два основні шляхи перекладу фразеологічних одиниць: фразеологічний та нефразеологічний [8, с.183]. До фразеологічних способів перекладу належать фразеологічний еквівалент та фразеологічний аналог. Серед нефразеологічних прийомів перекладу виділяють такі, як дослівний переклад (калькування), описовий переклад та контекстуальна заміна. Розглянемо кожен з прийомів перекладу більш детально:

1. Фразеологічний еквівалент – є найкращим прийомом перекладу фразеологізму, що передбачає використання відповідного фразеологізму у мові перекладу по відношенню до мови оригіналу.

2. Фразеологічний аналог – прийом, при якому відбувається підбір таких фразеологічних одиниць, що за семантичним значенням співпадають з оригінальним висловом, але можуть базуватися на іншому образі, який є нейтральним щодо національного забарвлення.

3. Дослівний переклад (калькування) – прийом, яким користуються за умови відсутності прямого еквіваленту або аналогу вислову у мові перекладу та передбачає дослівну передачу образу та семантичного змісту фразеологізму.

4. Описовий переклад – прийом, до якого прибігають у випадку відсутності еквівалентів, аналогів та абсурдності дослівного перекладу, що передбачає детальне дескриптивне пояснення значення фразеологізму.

5. Контекстуальна заміна – прийом, який застосовують при високому ступені складності перекладу фразеологічної одиниці, що передбачає передачу семантичного змісту фразеологізму у конкретному контексті [8, с.183-197].

Тож, як ми бачимо, більшість перекладацьких прийомів повторюються у наведених класифікаціях, хоча і мають дещо інші найменування. Проте, на нашу думку, найбільш повною та ґрунтовною є класифікація С. Влахова та С. Флоріна, якою ми і будемо надалі користуватись у процесі аналізу перекладів реалій.

Важливими поняттями в процесі будь-якого перекладу є «адекватність» та «еквівалентність» перекладу. Дані поняття є взаємозалежними та все ж мають ряд особливостей, що розрізняються їх значення.

Під «адекватністю» ми розуміємо максимально точну відповідність до оригіналу, що ґрунтується на оцінці перекладу як повноцінного смислового аналогу. При цьому вкрай важливо мати на увазі обов'язкові розбіжності, викликані необхідними відмінностями у мовах. Велика кількість лінгвістів трактують значення даного терміну по-різному, та все ж таки сходяться на думці, що визначальною рисою даного терміну є збереження змісту вихідного тексту, при якому пріоритет віддається передачі саме мети комунікації [44].

Термін «еквівалентність», за визначенням В. Комісарова, передбачає максимально можливо лінгвістичну близькість тексту перекладу до оригіналу [26].

Більшість дослідників та наукових діячів користуються різноманітними трактовками співвідношення даних понять, в яких виділяють один з двох термінів, роблячи на ньому акцент як на основному. Незважаючи на даний факт, поняття «адекватності» та «еквівалентності» взаємопов'язані та взаємозалежні. «Еквівалентність» передбачає єдність та схожість вихідного та

кінцевого тексту, в той час як «адекватність» допомагає встановити якість рішення перекладача по відношенню до оригіналу. Відступи у значеннях від тексту оригіналу мають певний вплив на адекватність тексту та відображаються на еквівалентності перекладу прямо пропорційно тому, як недотримання еквівалентності впливає на адекватність перекладу.

Результат перекладу зазвичай оцінюється за критерієм адекватності / неадекватності, еквівалентності / нееквівалентності.

В. Сдобніков вважає, що для кожного виду перекладу існують різноманітні способи співставлення адекватності та еквівалентності, що є найбільш типовими в даній ситуації. Більш того еквівалентність може бути представлена у різній ступені, тобто лінгвістична близькість може бути різною в залежності від ситуації. Натомість ступеня адекватності не існує, так як переклад може бути або адекватним, або неадекватним, третього варіанту не має [44].

Розглянемо більш детально саме 4 види співвідношень адекватності та еквівалентності в процесі перекладу:

1. Переклад може бути адекватним в цілому та еквівалентним на рівні окремих сегментів тексту. Вважають, що даний переклад є найбільш якісним. Зазвичай його використовують при перекладі спеціальних текстів науково-технічних напрямлень, юридичних, економічних і т. д.

2. Переклад може бути адекватним, але не еквівалентним на рівні окремих сегментів тексту, тобто лінгвістична близькість між текстами оригіналу та перекладу мінімальна. Даний випадок характерний для художнього перекладу, в тому числі поетичного. Розходження у перекладі художніх текстів цілком виправдані, так як адекватність неможлива без забезпечення певного художньо-естетичного впливу на читача.

3. Переклад може бути еквівалентним, але не адекватним. Це саме той випадок, коли перекладач, прагнучи передати точність перекладу, опускає смислову частину тексту, що перекладається.

4. Переклад може бути нееквівалентним та неадекватним. Зазвичай такі випадки зустрічаються у спеціальних видах перекладу (наприклад у технічному), коли перекладач через свою мовну некомпетентність або незнання предмету допускається грубих помилок, що значно псує зміст тексту [44].

Як ми бачимо перші два види співвідношень представляють собою приклади якісного перекладу, а наступні два – неякісного перекладу. Та все ж таки більшість дослідників, незважаючи на певні відмінності в судженнях, сходяться з думкою, що терміни еквівалентності та адекватності відображають одну з основних особливостей перекладу, а саме – нерозривний та тісний зв'язок з оригіналом. Для їх сумісного існування в межах однієї теорії варто чітко розмежовувати понятійні області вищезгаданих термінів.

Отже, поняття еквівалентності зазвичай трактується як смислова спільність вихідного та кінцевого результату перекладу тексту, тобто орієнтована на результат, в той час як адекватність, в свою чергу, передбачає якість перекладу як процесу. Адекватність забезпечує повноту міжмовної комунікації в певних умовах, в той час як еквівалентність носить більш загальний характер, задачею якої є максимальна відповідність між текстом мови оригіналу та його перекладу.

Висновки до розділу 1

У процесі роботи над першим розділом, було проаналізовано великий обсяг лінгвістичної літератури за темою дослідження та розглянуто основні поняття та сутності їх значень, серед яких «реалія», «казка», «безеквівалентна лексика», «лінгвокультурна специфіка».

У процесі теоретичного дослідження сутності поняття реалії, було встановлено, що реалії становлять слова і словосполучення народної мови, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації. Реалії по своїй природі вже передбачають наявність лінгвокультурної складової, так як відображають

найменування предметів, понять, явищ характерних для географічного середовища культури, матеріального побуту або суспільно історичних особливостей народу, нації, країни, племені.

Було проаналізовано різноманітні диференціації реалій відомих науковців, серед яких найбільш ґрунтовною та повною є класифікація реалій С. Влахова та С. Флоріна, які розглядаються у площині предметного, місцевого, часового та перекладацького розрізу.

На основі лінгвістичного досвіду літературознавців, було визначено, що казки є найкращим зразком для аналізу та дослідження лінгвокультурної специфіки реалій, так як вони є традиційно стійкі та представляють собою зразки національної культури і свідомості, що знаходять відображення у описі традицій, звичаїв, обрядів, ментальних ознак, стереотипних поведінок героїв та зображення історичних побутових реалій.

Було встановлено, що казка – епічний, переважно прозаїчний художній твір народного або побутового характеру, що будується на розповідях про вигадані події та явища з участю фантастичних героїв та тварин. Ґрунтовний аналіз літературознавчого матеріалу дав змогу встановити два основні види казок – літературні та народні, що відрізняються рядом ознак, серед яких найголовнішою є наявність або ж відсутність автору твору.

В процесі дослідження було з'ясовано, що питання класифікації казок є досить вагомим та актуальним серед науковців та літературознавців, але в той час досить спірним, через велику кількість різноманітних класифікацій. Та найбільш поширеною та загальноприйнятою вважається система міжнародної класифікації Аарне-Томпсона, за двома показниками – сюжетом та типом казки.

У результаті аналізу лінгвістичних праць вітчизняних і зарубіжних науковців було встановлено, що питанням дослідження лінгвокультурних ознак текстів займається така лінгвістична наука, як лінгвокультурологія, головною метою якої є вивчення безпосереднього зв'язку культури та мови та їх взаємодії у функціонуванні.

Було розглянуто основні методи та способи перекладу реалій, серед яких класифікації прийомів таких авторів, як, В. Виноградов, С. Влахов та С. Флорін, а також було встановлено труднощі, що виникають при адаптації лексичних одиниць у мову перекладу.

РОЗДІЛ 2

СВОЄРІДНІСТЬ СПОСОБІВ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ З ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЮ СПЕЦИФІКОЮ НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ КАЗКИ

2.1. Класифікація реалій з лінгвокультурною специфікою

У процесі теоретичного дослідження сутності поняття реалії, було встановлено, що реалії становлять слова і словосполучення народної мови, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації. Реалії по своїй природі вже передбачають наявність лінгвокультурної складової, так як відображають найменування предметів, понять, явищ характерних для географічного середовища культури, матеріального побуту або суспільно історичних особливостей народу, нації, країни, племені.

Задля аналізу реалій з лінгвокультурною специфікою, було зроблено вибірку на основі матеріалу німецьких казок, як літературних так і народних. Більшу частину зразкових реалій було взято з авторської казки Вільгельма Гауфа „Das Kalte Herz“ («Холодне серце»), якій притаманно зображення вигаданих або традиційних казкових індивідуалізованих героїв, з установкою на фантастичність сюжету та визначною рисою якої є творча манера автора казки. Іншу частину лінгвокультурного матеріалу нами було відібрано з народних казок братів Грімм, визначними рисами яких є наявність традиційних мотивів, персонажів, відсутність конкретного автора, а також відображення культурної, моральної та естетичної цінності народу з традиційною поетикою, а саме: „Schneewittchen“ (Білосніжка), „Aschenputtel“ (Попелюшка), „Daumesdick“ (Хлопчик-мізинчик), „Dornröschen“ (Спляча красуня), „Rotkäppchen“ (Червона шапочка), „Rapunzel“ (Рапунцель), „Die Wichtelmänner“ (Маленькі чоловічки), „Die Bremer Stadtmusikanten“ (Бременські музиканти).

Нами було знайдено близько 150 реалій, різних за формами та граматичними структурами, серед яких реалії-одночлени, реалії-полічлени та фразеологічні вирази. Для опрацювання та детального аналізу нами було відібрано та опрацьовано 55 найбільш виразних зразків реалій. Скориставшись класифікацією реалій за структурним компонентом Р. Зорівчак [22], реалії були розподілені у наступний спосіб:

- **Реалії-одночлени:** *Schwaben, Schwarzwald, Rhein, Neckar, Auerhahn, Tracht, Wämser, Pluderhosen, Flözer, Packan, Mynheer, Der Gnom, Der Zwerg, Die Wichtelmänner, Wechselbalg, Nibelungen, die Kunkel, Fuß, Gulden.*

- **Реалії-полічлени:** *der Holländer-Michel, der dicke Ezechiel, der lange Schlurker, der Tanzbodenkönig, Bartputzer, Sechsbätzner, Taler, Dukaten, Sechser, Kronentaler, kölnischen Pfeifen, badische Taler, Glasmännlein, Waldgeist, Schatzhauser, Rotkopf, Zollstab, Uhrmacher, Glasmann, Glasmachen, Grauschimmel, Kohlenbrenner, Apfelwein.*

- **Реалії-фразеологізми:** *mit Rat und Tat, mit Mann und Maus, mit vollen Händen geben, kein gutter Wind weht, aber nun ist guter Rat teuer, es geht jemandem an den Kragen, ein Gesicht wie drei Tage Regenwetter machen, in die Quere kommen, durch Mark und Bein, sich in die Bockshorn jagen lassen, aus vollem Hals.*

Ґрунтуючись на результатах класифікації за структурною будовою лексичних одиниць, робимо висновок, що найбільшу групу реалій становлять реалії-полічлени. Причиною такого результату є той факт, що словотворенню німецької мови властиве таке лінгвістичне явище, як складноутворені слова (*Zusammensetzung, Komposition*), що можуть включати два, три і навіть більше смислових частини. Тому автори казок часто вдаються до такого способу передачі семантичного змісту реалії, особливо при утворенні неологізмів.

Послуговуючись найбільш змістовною та розгорнутою тематичною класифікацією реалій С. Влахова та С. Флоріна [8], ми систематизували реалії за різними сферами їх семантичної приналежності, не враховуючи фразеологічні вирази в даних категоріях:

- Реалії, з позначенням географічних назв: *Schwaben, Schwarzwald, Rhein, Neckar, Bremen*.
- Побутові реалії з позначенням їжі та напоїв: *Apfelwein, Auerhahn*.
- Побутові реалії з позначенням елементів одягу та традиційного одягу: *Tracht, Wämser, Pluderhosen*.
- Реалії, що відносяться до сфери трудової діяльності та позначають назви професій: *Glasmachen, Kohlenbrenner, Flößer, Uhrmacher, Glasmann*.
- Реалії з позначенням прізвиськ та вигаданих імен персонажів: *Aschenputtel, Schneewitchen, Daumesdick, Dornröschen, Rotkäpchen, Rapunzel, Dornröschen, Glasmännlein, Holländer-Michel, der dicke Ezechiel, der lange Schlurker, der Tanzbodenkönig, Bartputzer, Packan, Rotkopf, Grauschimmel, Mynheer*.
- Реалії, що відносяться до сфери німецької культури та позначають імена народних міфічних персонажів: *Gnom, Zwerg, die Wichtelmänner, Wechselbalg, Waldgeist, Nibelungen, Schatzhauser*.
- Реалії з позначенням предметів побутового вжитку: *kölnischen Pfeifen, die Kunkel*.
- Реалії з позначенням грошових одиниць: *Gulden, Sechsbätzner, Taler, Dukaten, Sechser, Kronentaler, badische Taler*.
- Реалії з позначенням одиниць мір та вимірювальних приладів: *Fuß, Zollstab*.

Розподіливши реалії за тематичними групами, ми зробили статистичний аналіз (Рис. 1). Таким чином, 55 лексичних одиниць, які представлено на сторінках нашого дослідження були розподілені наступним чином: найчисленнішу групу становлять реалії з позначенням прізвиськ та вигаданих імен персонажів, що займають 32% від загальної кількості реалій. Такий результат пояснюється тим, що наявність цікавих персонажів з нестандартними іменами, які часто носять дескриптивний характер є важливим елементом казок.

Наступне місце поділяють три групи реалій – реалії з позначенням географічних назв, грошових одиниць та міфічних персонажів, що займають по 13% від загальної кількості. Особливо варто звернути увагу на місце міфічних істот у казках, так як вони становлять невід’ємну частину магічного світу твору, що є канвою для складання сюжету та пригодницьких мотивів казок.

Реалії з позначенням професій займають 9%, що особливо характерно для авторських казок, у яких більш детально розкривається сутність персонажу, його життєві обставини, професійний досвід та трудова буденність.

Найменші за чисельністю виявились групи реалій, що несуть функцію деталізації опису персонажів або побутових предметів, якими вони користуються, серед них: реалії з позначенням одягу (6%), їжі та напоїв (6%), одиниць мір (4%) та побутових предметів (4%). Такі різновиди реалій здебільшого зустрічаються у літературних казках та культурно збагачують їх змістове наповнення.

Рис. 1 Групи реалій за різними сферами семантичної приналежності

У процесі систематизації реалій за тематичними групами не було включено фразеологічні одиниці до розподілу. Проаналізовані нами реалії за своїм значенням не належать до жодної з виокремлених категорій запропонованої класифікації, але в процесі відбору реалій, було встановлено, що фразеологічні вирази складають досить велику групу реалій. Такий результат пояснюється тим, що фольклорні твори багаті на використання характерних стійких емоційно-забарвлених крилатих виразів, що мають вираження у фразеологічних одиницях. Особливо це стосується народних казок, що обумовлено специфікою народної казки.

Отож, проаналізувавши близько 150 лексичних одиниць, виокремивши серед них 55 найбільш виразних прикладів та провівши статистичний аналіз частоти використання даних одиниць, ми дійшли висновку, що найбільш розповсюдженими у фольклорних текстах є реалії з позначенням вигаданих імен та прізвищ, а також фразеологічні вирази, що лише підтверджує той факт, що казки є безсумнівно народним надбанням та виражають національний колорит шляхом застосування реалій з лінгвокультурною специфікою.

2.2. Способи перекладу реалій з лінгвокультурною специфікою

Казка один з жанрів літератури, являє собою сукупність народних здобутків, стійких культурних традицій і звичаїв та незабутніх історичних явищ і предметів, описаних у їх сюжетах. Тому казки несуть велику культурну цінність та є максимально практичними в процесі лінгвокультурного аналізу.

Як було зазначено вище, реалії належать до групи безеквівалентної лексики, тобто не мають прямих відповідників у мові на якій здійснюється переклад. Тому процес літературного перекладу реалій викликає певні труднощі та вимагає якісного підходу до справи, щоб значення реалій було передано максимально точно і зрозуміло для читачів.

Для ґрунтовного дослідження та визначення своєрідності способів перекладу реалій з лінгвокультурною специфікою на основі німецьких казок,

ми взяли як народні казки братів Грімм з оригінального збірника „Kinder und Hausmärchen“, так і літературні казки такого автора як Вільгельм Гауф.

Більшість казок передбачають у своїх сюжетах наявність різноманітних міфологічних героїв з чудернацькими видуманими іменами, тому перш за все перед нами постає задача визначення особливостей перекладу назв казок та імен персонажів в деяких казках братів Грімм, що були виявлені під час порівняння класичних перекладів на українську мову Є. Поповича та на російську мову М. Полевого.

Назва казки „Schneewittchen“ російський варіант перекладу М. Полевого є «Снегурочка», що на нашу думку є недостатньо адекватним перекладом, оскільки в даному випадку М. Полевий адаптує казку для свого читача та обирає для перекладу ім'я відомого російського казкового персонажу Снігуроньки, що несе з собою зовсім інше смислове значення та іншу історію. Казка про Снігуроньку – це казка про дівчину виліплена дідом та бабою зі снігу, що у кінці історії тане від сонячних променів. Подібний сюжет і у німецькому фольклорі також присутній, героєм якого є „Schneekind“ (Снігове дитя). Таким чином у результаті такого перекладу змішалися два цілком різні образи, що є некоректним на наш погляд. Зазначимо також, що прийом перекладу реалії, використаний М. Полевим – засвоєння.

Розглянемо український варіант перекладу казки „Schneewittchen“ Є. Поповича, який, на нашу думку, виявився більш вдалим та точним – «Білосніжка». Використання прийому напівкальки дало змогу автору передати своєрідність та оригінальність персонажу саме німецького фольклору, зробити зрозумілим його для українських читачів та водночас мінімізувати втрати смислової задумки назви героя.

Не менш цікавими та неоднозначними для аналізу перекладів героями у казці „Schneewittchen“ є гноми або карлики. Розглянемо способи перекладу з наведених цитат:

*Frau Königin, Ihr seid die Schönste hier,
Aber Schneewittchen über den Bergen*

Bei den sieben Zwergen

Ist noch tausendmal schöner als Ihr.

*Ты, королева, красива собой,
Но все же Снегурочка, что за горой
В доме у **гномиков** горных живет,
Много тебя красотой превзойдет.*

*Ви, королево, гарні у нас,
та Білосніжка в темній долині,
де вона в **карликів** мешкає нині,
краща за вас в тисячу раз.*

Як ми бачимо, переклади відрізняються, хоча в обох мовах перекладу існують такі поняття, як «гном» та «карлик». Варто звернути увагу на те, що у німецькій мові також існують слова „der Gnom“ і „der Zwerg“, але мають зовсім не ідентичне значення – це історично два цілком різні герої у німецькій культурі.

„Der Gnom“ (гном) – маленька міфічна істота, заввишки 40 сантиметрів, що походить на людину. Гноми, як і гірські духи відносяться до сфери землі (слово походить від грецького „gēnomos“ – «мешканець землі») [66].

„Der Zwerg“ (карлик) – міфічна істота також людської форми, які часто зображають у вигляді маленького чоловічка з бородою та загостреним ковпачком, що походять із скандинавської міфології. Зазвичай вони живуть у лісі або у печерах, утворюють групи (часто по 7 чоловік). Їх характерними рисами є надлюдська сила, хитрість, скупість, іноді готовність допомогти та обізнаність у магії [66].

Перед тим, як перейти до аналізу перекладів не менш важливим є розуміння того, яке значення мають дані міфологічні істоти з точки зору слов'янської міфології.

«Гном» – збірна назва карликових підземних жителів з міфології та фольклору народів Європи. Традиційно гномам приписується мудрість, знання ковальства та шахтарства, охорона підземних скарбів [1].

«Карлики» – виникли під впливом західноєвропейських, переважно німецьких повір'їв, маленькі за зростом, що зовнішнім виглядом та пістрявим одягом дуже відрізнялися від людей, перебували у різних місцях (ліс, гори, печери, під землею). Постійний атрибут карликів – їх великі капелюхи, зазвичай червоного кольору [30, с.14-15].

Часто поняття „*der Gnom*“ і „*der Zwerg*“ вважають ідентичними та взаємозамінними, але все ж таки варто знати, що дані міфологічні істоти, хоча і мають багато спільних характеристик, та все ж таки мають різний лінгвокультурний фон. Порівнюючи поняття з точки зору мови оригіналу та мови перекладу, все ж таки міфічна істота «карлик» більше походить по опису до німецького „*der Zwerg*“, що обумовлює вибір даної лексичної одиниці в процесі перекладу.

Тож, при перекладі на російську мову М. Полевий використав прийом гіпонімічного перекладу, так як скористався популяризованим у російській міфології словом «гном», тим самим генералізуючи це поняття. В українському перекладі бачимо використання функціонального аналогу «карлик», що є більш точним перекладом до оригіналу.

У казці „*Aschenputtel*“ (укр. «Попелюшка») у багатьох перекладах спостерігаємо тенденцію збереження змісту кореневого слова „*Asche*“ – «попіл», «зола». Наприклад, англійська „*Cinderella*“ (*cinders* – зола), французька „*Cendrillon*“, іспанська „*Cenerentola*“, чеська „*Popelka*“ болгарська „Пепеляшка“, російська „Золушка“.

Перед тим, як перейти до аналізу перекладів, важливо зрозуміти буквальний зміст реалії з врахуванням етимології слова. Тож „*Aschenputtel*“ складається з двох смислових частин: „*Asche*“ – «зола, попіл» та „*Puttel*“, що походить від „*Puddel*“ – «брудна, неохайна дівчинка» [66]. Тобто дослівний переклад реалії „*Aschenputtel*“ – «брудна від золи дівчинка».

Розглянемо походження імені героїні казки детальніше у оригінальному варіанті казки:

*„Abends, wenn es sich müde gearbeitet hatte, kam es in kein Bett, sondern mußte sich neben den Herd in die Asche legen. Und weil es darum immer staubig und schmutzig aussah, nannten sie es **Aschenputtel**“ [61].*

Український переклад: *«Напрацюється вона за день, натомиться, а ліжка не має, доводиться їй там-таки біля печі й лягати в попіл. Тому вона завжди була в сажі, завжди в попелі, і прозвали її **Попелюшкою**» [18].* У наведеній цитаті варіанту перекладу Є. Попович за основу перекладу бере значення лише першої смислової частини реалії „Asche“ – «попіл» та демонструє таким чином прийом напівкальки з додаванням зменшувально-пестливого суфіксу.

Російський переклад: *«Ввечеру, утомившись от работы, она не имела даже кровати, на которую могла бы лечь: она должна была рядом с очагом ложиться в золу и на ней спать. И так как она от золы была постоянно покрыта и пылью, и грязью, то злые сестры и назвали ее **Замарашкой** [16]».* У перекладі М. Полевого також фігурує прийом напівкальки, але відрізняється він тим, що тут автор за основу перекладу бере саме другу частину семантичної складової реалії – „Puddel“ – «грязная, неопрятная девочка» та формулює реалію «Замарашка» похідну від російського слова «замараться».

Наступною казкою розглянемо „Daumesdick“ (Хлопчик-мізинчик). Назва казки містить ім'я головного героя казки, яке він отримав від своїх батьків завдяки певним особливостям його зовнішності, про що повідомляє нам наступна цитата з оригіналу: *„Nun geschah es, daß die Frau kränklich ward und nach sieben Monaten ein Kind gebar, das zwar an allen Gliedern vollkommen, aber nicht länger als ein Daumen war... Und nannten es nach seiner Gestalt **Daumesdick** [61]“.* Як ми бачимо, слово „Daumesdick“ складається двох частин „Daumen“ (великий палець) і „dick“ (товстий), тобто дослівний переклад ім'я героя означає «завтовшки з великий палець», що вже містить натяки на його зовнішність – маленький зріст хлопчика (довжина великого пальця) та

схильність до повноти (подвійний натяк: значення слова „dick“, а також той факт, що великий палець по відношенню до інших пальців руки є ширшим). Такий переклад звичайно не підходить для літературного перекладу дитячої казки, де імена персонажів мають бути короткими та легкими для запам'ятовування, чим і керувалися перекладачі.

Російський переклад: *«Случилось вскоре после того, что жена затяжелела и родила ребенка, и ребенок родился здоровый и телом складный, но зато ростом был не больше пальца... И назвали они его за его рост Мальчик-с-пальчик [16]»*. В даному перекладі М. Полевий перекладає ім'я героя, передаючи семантичний зміст оригінальної назви та водночас спираючись на характерні казкам мовні звороти таких специфічних назв. Автор використовує прийом родо-видової відповідності або гіпонімічного перекладу, на що вказує заміна видового поняття великий палець „Daumen“ (великий палець) на родові поняття «пальчик». Для перекладу даної реалії автору довелось скористатися ще одним прийомом лексико-граматичної трансформації – лексичним розгортанням, на що вказує додавання лексичної одиниці «мальчик», яка відсутня у оригінальному варіанті, проте не заважає розумінню реалії. Варто звернути увагу також на той факт, що у перекладі реалії використовується субстантивація словосполучення, що не є притаманним для граматики російської мови.

Український переклад: *«І трапилось так, що жінка занедужала, а через сім місяців у неї знайшовся хлопчик. Був він гарненький і здоровенький, тільки невеличкий - завбільшки з палець... І назвали хлоп'я Мізинчиком - адже воно було таке малесеньке [18]»*. У даному перекладі також виконується умова семантичної відповідності назв та більш того, у назві фігурує конкретний палець – мізинець, хоча в мові оригіналу зазначався великий палець руки. Тобто автор замінює „Daumen“ на протилежний йому за зовнішніми характеристиками «мізинець», демонструючи прийом конверсивної заміни у поєднанні з адаптацією даної лексичної одиниці [28, с.150]. Такий переклад з одного боку ще більше гіперболізує факт маленького зросту хлопчика, але з

іншого боку не передає повністю закладений автором смисл реалії мови-оригіналу, оскільки втрачається друга його характеристика «товстенький» (мізинець навпаки худий, у порівнянні з великим пальцем руки). Причиною вибору таких перекладацьких трансформацій, може бути прагнення автора відтворити гру слів та образність мови оригіналу.

Казка „Dornröschen“ (Шипшинка), більш відома як «Спляча красуня», містить також у назві реалію, що є предметом нашого розгляду. Німецька назва твору та по сумісництву ім'я головної героїні казки Dornröschen, складається з двох смислових частин „Dorn“ – «шип», „Rose“ – «роза» та зменшувально-пестливого суфіксу „chen“.

„Es ging aber die Sage in dem Land von dem schönen schlafenden Dornröschen, denn so ward die Königstochter genannt, also dass von Zeit zu Zeit Königssöhne kamen und durch die Hecke in das Schloss dringen wollten. Es war ihnen aber nicht möglich, denn die Dornen, als hätten sie Hände, hielten fest zusammen, und die Jünglinge blieben darin hängen, konnten sich nicht wieder losmachen und starben eines jämmerlichen Todes [61]“.

Звертаючись до тексту оригіналу, можемо прослідкувати причину виникнення імені героїні, оскільки ми бачимо його пряме відношення з шипами, що були у живоплоті, оточували її замок та не давали пробратися принцам. З контексту твору, можемо здогадатись, що рослина, яка нікому не давала пробратися у замок є саме шипшиною, так як цю рослину часто використовують замість огорожі через її гострі колючки. До того шипшина містить квітки рози, на що натякає ім'я героїні.

«Во всей окрестной стране шла, однако же, молва о спящей красавице-королевне, которую прозвали Шиповничком; а потому от времени до времени наезжали королевичи и пытались сквозь ту изгородь проникнуть в замок. Но это оказывалось невозможным, потому что терновник, переплетясь, стоял сплошною стеною, и юноши, пытавшиеся сквозь него пробиться, цеплялись за него, не могли уже из него выпутаться и умирали напрасною смертью [16]».

Результат М. Полевого при перекладі імені героїні – «Шиповничек», дійсно має пряме відношення до колючої рослини «шиповник», але саме пояснення походження імені виявилось недостатньо логічним, так як у контексті автор пов'язує виникнення імені героїні з «терновником», який взагалі не має відношення до виду колючої квітки, оскільки представляє зовсім інший клас рослин, що на нашу думку є нелогічним та не коректним співставленням причинно-наслідкових зв'язків. Автор використав прийом логічного розвитку, як спосіб перекладу реалії, так як ми бачимо використання замість частини (шипи рози) – ціле (рослина, що містить у собі шипи і рози) [28, с.151].

Український переклад Є. Поповича зберігає логічний та семантичний зв'язок між походженням імені героїні та рослиною – «шипшиновий живопліт». Тут ми спостерігаємо також використання перекладацького прийому логічного розвитку слова „Dornröschen“ з максимальною передачею смислового задуму імені, виходячи із контексту:

*«Минав час, і через багато років до того королівства знов заблукав якийсь королевич і почув він одного Діда, що за шипшиновим живоплітом схований замок, у якому ось уже сто років спить глибоким сном прекрасна королівна на ім'я **Шипшинка**... Той дід знав від свого діда, що вже багато королевичів пробували продертися крізь шипшиновий живопліт, але так і залишилися висіти на його нещадних колючках [18]».*

Ми вважаємо за потрібне розглянути ще один відомий та більш розповсюджений варіант перекладу назви казки – «Спляча красуня», що повністю ігнорує оригінальну причину походження ім'я героїні (колючий живопліт з шипами), а натомість зміщує акцент характеристики дівчини, той факт, що красуня протягом 100 років занурена у глибокий сон. Даний прийом є яскравим прикладом контекстуального перекладу реалії, який є навіть більш вдалим з точки зору оригінальності назви та одразу часткової характеристики героя казки.

Розглянемо не менш відому казку „Rotkäppchen“ (Червона шапочка). Як і у більшості вищезазначених казок, Червона Шапочка отримала своє ім'я Rotkäppchen („rot“ – «червоний», „Kappe“ – «шапка», „chen“ – зменшувально-пестливий суфікс), завдяки певним особливостям її зовнішності, про що засвідчує наступна цитата з оригінальної казки братів Грімм:

*„Einmal schenkte sie (Großmutter) ihm ein Käppchen von rotem Samt, und weil ihm das so wohl stand, und es nichts anders mehr tragen wollte, hieß es nur das **Rotkäppchen** [61]“.*

Перекладаючи на російську мову, М. Полевий зберігає семантичний зміст імені героїні: *«Подарила она (бабушка) однажды ей шапочку из красного бархата, и так как ей эта шапочка была очень к лицу и она ничего другого носить не хотела, то и стали ее звать **Красной Шапочкой** [16]».* Автор використовує прийом кальки, в результаті якого ми бачимо максимально точну передачу семантичного значення реалії шляхом буквального перекладу слова.

В українському перекладі також прослідковується смислова лінія значення імені персонажу та її зовнішніх ознак, а спосіб перекладу ідентичний – калька: *«От яось подарувала їй бабуся червону оксамитову шапочку. Та шапочка була так дівчинці до лица, що іншої вона й носити не хотіла. Через те й прозвали дівчинку Червона Шапочка [18]».*

Слід зазначити, що окрім кальки, ми спостерігаємо ще один перекладацький прийом – лексичного розгортання, оскільки замість використання одного слова, як у оригінальному варіанті, автори передають зміст реалії за допомогою словосполучення.

У казці „Rapunzel“ (Рапунцель) також варто звернути увагу на деякі особливості стосовно сюжету казки при перекладі імені персонажу. Головна героїня була названа в честь квітів з назвою Рапунцель, що росли у садку відьми, що ми бачимо з наступної цитати оригінального твору: *„Eines Tages stand die Frau an diesem Fenster und sah in den Garten hinab, da erblickte sie ein Beet, das mit den schönsten Rapunzeln bepflanzt war [60]“.* По сюжету казки

відьма забрала у батьків дитину при її народженні, взамін на дозвіл рвати квіти у її садку та дала саме таке ім'я дитині: „*so will ich dir gestatten, Rapunzel mitzunehmen, soviel du willst, allein ich mache eine Bedingung: Du musst mir das Kind geben, das deine Frau zur Welt bringen wird ... so erschien sogleich die Zauberin, gab dem Kinde den Namen Rapunzel und nahm es mit sich fort* [61]“.

В українському перекладі казка має назву «Рапунцель». Є. Попович використав прийом транскрипції. У російському перекладі М. Полевого спостерігаємо не просто транскрибування назви, а дещо інший спосіб перекладу. Автор також зберігає значення імені дівчини паралельно сюжету оригінального твору: «*Однажды жена стояла у этого оконца и глядела в сад, и увидела грядку, на которой росли прекрасные репчатые колокольчики, такие свежие и красивые, что у нее глаза разгорелись* [16]». На перший погляд здається, що переклад достовірний та автор просто віднайшов відповідник. Але якщо детально розібратися у видах рослини, то можна з'ясувати, що обраний еквівалент назви рослини «колокольчик» (лат. *Campanula*) є родом виключно трав'янистих рослин та налічує більше 400 видів різних рослин [1], в той час як в оригінальному варіанті йшла мова про конкретний вид – «колокольчик рапунцель» (*Campanula rapunculus*). Тож, очевидно М. Полевий скористався прийомом гіпонімічного перекладу, в якому поняття виду звів до роду, адже навряд читачі насправді глибоко розуміються у особливостях видах рослин, а звичайні дзвоники дуже поширені та легко візуалізуються у пам'яті читача.

Казка „*Die Wichtelmänner*“ містить у своїй назві реалію, що має багато варіантів перекладу як українською, так і російською мовами. Перш ніж перейти до аналізу перекладів, нам варто з'ясувати значення даної реалії на основі німецького народного фольклору. У багатьох казках, легендах та розповідях „*Die Wichtelmänner*“ – це міфічні істоти, що ззовні походять на людину, але явно менші за зростом та живуть групами під землею, у печерах або у прихованих місцях людських будинків. Термін походить ще з давньонімецької мови та у казках братів Грімм має значення схоже з такими

істотами, як гноми, гобліни, що за словником Duden є цілком синонімічними істотами [66].

У перекладі М. Полевого на російську мову назва казки звучить так: «Домовые». Автор використовує вже відомий для читачів образ міфічного героя – домового, що у слов'янському фольклорі є дуже розповсюдженим та представляє собою домашній дух, міфічний господар, покровитель дому, що піклується про домашній устрій, достаток, здоров'я людей, тварин, або ж навпаки шкодить їм. Тож, очевидно, що автор використав прийом функціонального аналогу, так як відшукав у культурній спадщині своєї мови найближчий аналог міфічної істоти зі схожим функціоналом.

Український переклад даної казки під редакцією Л. Гуменної та В. Невської дещо відрізняється від запропонованого варіанту М. Полевого. Автори вирішують скористатися прийомом контекстуального перекладу (описовий переклад) та дають назву казці – «Маленькі чоловічки», так як у оригінальному варіанті казки брати Грімм неодноразово описують цих істот синонімічно, як маленьких чоловічків: „*Am andern Morgen sprach die Frau die kleinen Männer haben uns reich gemacht, wir müßten uns doch dankbar dafür bezeigen*“ [61].

Російські перекладачі виявилися доволі винахідливими у варіантах перекладу, тому розглянемо ще декілька прикладів для порівняння. А. Коротков дає назву казці «Сапожник и гномы», основувшись на головних персонажах історії. Цікаво те, що автор адаптує реалію з оригінального твору („Die Wichtelmänner“) до синонімічного значення – гномів, хоча, як ми вже зазначали, у німецькій культурі ці істоти існують окремо та мають різні міфологічні характеристики. Тож, говорячи про переклад назви казки, можемо сказати, що автор використав прийом контекстуального перекладу наряду з ще одним прийомом – лексичним розгортанням, який виявився хоча і нееквівалентним, але адекватним та лаконічним. Стосовно перекладу саме назви міфічного персонажу, то тут фігурує прийом засвоєння.

Подібну концепцію перекладу застосувала І. Стреблова, адаптована назва казки якої звучить так: «Эльфы и башмачник» – знову таки інший зразок контекстуального перекладу. Ельфи в свою чергу не мають ідентичного значення з німецькими „Die Wichtelmänner“ та відображають приклад використаного автором такого прийому перекладу реалії, як засвоєння.

Ще одна реалія, що заслуговує нашої уваги при перекладі у казці „Die Wichtelmänner“, це також назва однієї міфічної істоти – „Wechselbalg“. Брати Грімм описують дану істоту, як декого з великою головою та витріщеними очима, про що свідчить наступна цитата: „*Einer Mutter war ihr Kind von den Wichtelmännern aus der Wiege geholt, und ein Wechselbalg mit dickem Kopf und starren Augen hineingelegt, der nichts als essen und trinken wollte*“ [61].

„Wechselbalg“ – є дуже розповсюдженим персонажем у європейському фольклорі, це міг бути предмет або потворна істота, якою міфічні духи підміняли вкрадених дітей, звідси і така назва (з німецької „Wechsel“ – заміна) [66]. Варто зауважити, що оригінальна казка не обмежується історією про чоботаря (як у багатьох розповсюджених перекладах), вона складається насправді з трьох різних історій, де „Wechselbalg“ з’являється у третій частині.

Переклад М. Полевого як раз і є одним з небагатьох, що зберіг повний набір казок, тож розглянемо його варіант перекладу, як вірєць: «*У одной матери маленькие домовые духи похитили ее ребенка из колыбели, а на место его положили оборотня, большеголового и пучеглазого, который только и знал, что все требовал есть да пить*» [16]. Автор перекладає „Wechselbalg“, як «оборотень», що позначає також міфічну істоту, яка має властивість магичним шляхом змінювати свій образ, перетворюючись на людину. В німецькому фольклорі прямим прототипом такого персонажу є „Werwolf“ або „Formwandler“. Як ми бачимо, лексичне значення „Wechselbalg“ не співпадає напряму із значенням запропонованого відповідника «оборотень», але знаходиться у одному семантичному полі, тому автор вважає доцільним саме так адаптувати назву реалії, використовуючи при перекладі прийом адаптації реалії.

Пропонуємо провести аналіз реалій та їх перекладів на прикладі літературної казки Вільгельма Гауфа «Холодне серце» („Das Kalte Herz“). Казка містить багато реалій, що характеризують різні лінгвокультурні сфери німецького фольклору та життя, серед яких є позначення міфічних істот, звичаїв, географічних назв, національного одягу, професій та грошових одиниць.

Одразу з перших строк казки, ми знаходимо одразу дві реалії, що стосуються географічних місць: „*Wer durch **Schwaben** reist, der sollte nie vergessen, auch ein wenig in den **Schwarzwald** hineinzuschauen...*“ [70].

„Schwaben“ – історична область на південному заході Німеччини в землях Баден-Вюртемберг та Баварія, названа в честь швабів – німців, що говорять на місцевому швабському діалекті [66].

„Schwarzwald“ – найбільший та найвищий гірський масив Німеччини, розташований у землі Баден-Вюртембург на південному заході Німеччини [66].

Для географічних назв найбільш влучним, адекватним та еквівалентним перекладом є метод транскрибування, яким і скористалися М. Полевий («*Кто путешествует по **Швабии**, тот никогда не должен забывать хоть ненадолго заглянуть в **Шварцвальд***» [14]) та Є. Попович («*Кому траплялося подорожувати по Швабії, той, певно, не минув Шварцвальду*» [13]) у своїх перекладах.

Казка «Холодне серце» містить також багато реалій, пов’язаних із зовнішнім виглядом героїв, їх елементами одяжі, розглянемо деякі з них:

„*Und nicht nur durch Haltung und Wuchs, auch durch ihre Sitten und **Trachten** sondern sie sich von den Leuten, die außerhalb des Waldes wohnen, streng ab*“ [70]. У даній цитаті знаходимо реалію „Tracht“, що у німецькомовних країнах означає традиційний національний костюм [66]. Микола Полевий у своїй адаптації казки російською мовою перекладає „Tracht“, як «одежда» («*Они резко отличаются от живущих не в лесу не только осанкой и ростом, но также обычаями и **одеждой***») [14]. В українському перекладі Є. Поповича

поняття ідентично – «одяг» («Але не тільки високим зростом і дужим тілом, а й своїми звичаями та **одягом** помітно відрізняються вони од тих, що живуть поза лісом») [13]. Тож, автори вирішили не вдаватись до подробиці специфіки поняття та генералізували значення реалії, за допомогою прийому гіпонімічного перекладу.

У наступній цитаті оригінального твору автор описує жителів Шварцвальду, де ми спостерігаємо одразу дві унікальні реалії, що позначають елементи одягу місцевих чоловіків: „...*ihre schwarzen **Wämser**, ihre ungeheuren, enggefalteten **Pluderhosen**, ihre roten Strümpfe und die spitzen Hüte, von einer weiten Scheibe umgeben, verleihen ihnen etwas Fremdartiges, aber etwas Ernstes, Ehrwürdiges*“ [70]. Одразу варто прояснити значення даних реалій з точки зору німецької культури. „Pluderhosen“ – частина костюму німецьких солдатів (Landsknecht), штани широкого крою, типу шаровар з довжиною до щиколоток, що були у моді до останньої чверті 16 століття у Німеччині [66]. „Wämser“ – традиційний чоловічий вид одягу з високою горловиною, що закриває верхню частину тіла, тягнеться до талії, особливо популярний у 16-17 століттях [66].

Наведемо варіанти перекладів даної цитати для подальшого аналізу:

Переклад М. Полевого: «*Черные **кафтаны**, широчайшие, необъятные **шаровары** и остроконечные шляпы с широкими полями придают им некоторую своеобразность, но вместе с тем серьезность и почтенность*» [14].

Переклад Є. Поповича: «...*чорні **каптани**, широченні **штани**, червоні панчохи та гостроверхі з великими крисами брилі і в такій одежі здаються особливо поважними та огрядними*» [13].

Порівнюючи наведені варіанти, бачимо схожість прийомів перекладу реалії „Wämser“ (рос. «кафтаны», укр. «каптани»). Автори скористалися прийомом функціонального аналогу, так як у слов'янській культурі також існував схожий вид одягу з деякими незначними відмінностями крою. При перекладі іншої реалії „Pluderhosen“ спостерігаємо відмінні способи

перекладу. М. Полевий у своєму перекладі простежує схожість значень німецького «Pluderhosen» з російським «шаровары», тому використовує також прийом функціонального аналогу, тим самим передає семантичну близькість обох слів. Переклад Є. Поповича у порівнянні с вищезазначеним є менш точним, так як автор скориставшись прийомом гіпонімічного перекладу зводить видове поняття „Pluderhosen“ до родового – «штани».

У казці також зустрічаються ексклюзивні реалії, що позначають назви професій, поширених у Німеччині у 18 столітті, де і відбуваються події твору, серед них: „Glasmachen“, „Kohlenbrenner“, „Flößer“, „Uhrmacher“. Розглянемо реалії більш детально у контексті оригінального твору.

1) „*Dort beschäftigen sich die Leute gewöhnlich mit **Glasmachen***“ [70]. „Glasmachen“ – популярна професія у Німеччині у 18 столітті та під час розвитку промислової революції, задачею якої було виготовлення скла. Кваліфікованих спеціалістів даної справи називали „Glasmachern“ або „Glasmänner“ [66]. Розглянемо можливі переклади наведених реалій згідно літературних адаптацій М. Полевого та Є. Поповича:

- „Glasmachen“ – рос. «выделка стекла», укр. «склярський промисл»;
- „Glasmachern“ – рос. «стекольщик», укр. «скляр».

В обох випадках, автори користуються прийомом калькування та лексичного розгортання реалій, тим самим не втрачаючи розуміння значення професій.

2) „*Es lebte nämlich im Schwarzwald eine Witwe, Frau Barbara Munkin; ihr Gatte war **Kohlenbrenner** gewesen*“ [70].

„Kohlenbrenner“ (з нім. „Kohle“ – вугілля, „brennen“ – спалювати) – одна з найдавніших ремісничих професій, поширених на той час у Шварцвальді, задачею якої було виробництво деревного вугілля, шляхом його спалювання [66].

М. Полевий у своєму перекладі користується прийомом гіпонімічного перекладу («В Шварцвальде жила одна вдова, Барбара Мунк. Муж ее был угольщиком» [14]), так як російський аналог «угольщик», має дещо ширше

значення, аніж «Kohlenbrenner», так як позначає узагальнену назву робітників вугільної промисловості, що включає багато інших напрямлень (торгівля, перевезення), а не тільки безпосередньо процес спалювання вугілля.

Український переклад в свою чергу пропонує дещо інший варіант перекладу – за допомогою розтлумачення або опису реалії: *«Жила собі в Шварцвальді одна вдова, Барбара Мунк. Її чоловік випалював з дров вугілля...»* [13]. В даному випадку такий переклад більш точно передає значення, охоплюючи семантичну наповненість реалії. Далі у казці фігурує ще один синонімічний варіант перекладу – «вугляр», що, подібно перекладу М. Полевого, з поняття виду «Kohlenbrenner» зводиться до родового значення «вугляр» – гіпонімічний переклад.

3) *„Auch die Flößer auf der andern Seite waren ein Gegenstand seines Neides“* [70]. „Flößer“ – популярна професія у 18 столітті, поширена здебільшого у лісних місцевостях, так як основним завданням якої було перевезення деревини та іншого товару за допомогою плотів по річковим каналам, з часом ця професія зникла [66].

В російському перекладі (*«Сплавщики с той стороны леса тоже были предметом его зависти»* [14]) спостерігаємо використання прийому функціонального аналогу, де значення російського аналогу «сплавщики» зберігає та передає смислове значення німецької реалії. Український переклад Є. Поповича (*«Навіть плотогонам з того боку лісу він заздрив»* [13]) також зберігає семантичну відповідність по відношенню до реалії „Flößer“, демонструючи також прийом функціонального аналогу.

4) *„Wie angesehen sind die Glasmänner, die Uhrmacher, selbst die Musikanten am Sonntag abends“* [70]. „Uhrmacher“ (з нім. „Uhr“ – годинник, „machen“ – робити) – поширена професія у Німеччині, особливо в регіонах Шварцвальду, наприкінці 18 століття, що передбачала виготовлення годинників, а також технічне обслуговування пристроїв [66].

Розглянемо варіанти перекладів даної цитати. В російському перекладі (*«В каком почете стекольщики, часовщики и даже музыканты, особенно в*

воскресный вечер!» [14]), як і в українському («*Он які показні склярі, годинникарі або музики в неділю увечері*» [13]), автори користуються прийомом функціонального аналогу, так як знаходять у рідній мові слово, що має подібне значення.

Окрім реалій з позначенням назв професій, у казці ми зустрічаємо чималу кількість унікальних реалій, що позначають винятково німецькі грошові одиниці та позначення мір.

„*Und wenn diese Glücklichen dann erst in die Taschen fuhren, ganze Hände voll großer Taler herauslangten und um Sechsbätzner würfelten, fünf Gulden hin, zehn her, so wollten ihm die Sinne vergehen, und er schlich trübselig nach seiner Hütte*“ [70]. У наведеній цитаті оригінального твору знаходимо одразу три виняткові реалії, з позначенням грошових одиниць. Розглянемо детальніше значення даних слів.

1) „Gulden“ – золота монета, розрахункова одиниця номіналом у 60 крейцерів [66].

2) „Sechsbätzner“ – монета номіналом у 24 крейцери або 6 батценів, дану грошову одиницю карбували в Австрії та південній Німеччині з початку 17 століття [66].

3) „Taler“ – срібна монета, яка за сучасною вартістю відповідає золотій монеті гульдена, а в 16-19 століттях грала важливу роль у грошовому обігу по всій Європі [66].

Для аналізу перекладу наведених вище реалій розглянемо російський варіант перекладу: «*Когда же эти счастливыцы лезли в карманы, вытаскивали руки, полные больших талеров, и играли в кости по большой, по 5-10 гульденов ставка, голова его начинала идти кругом и он уныло плелся к своей хижине*» [14].

Автор використовує прийом транслітерації, в основі якого лежить транскрибування слова-реалії згідно правил написання рідної мови. Даний прийом часто використовують при перекладі саме видів грошових одиниць, тим самим надаючи перекладу еквівалентності та точності.

Український переклад, в свою чергу, відрізняється від вищезгаданого варіанту перекладу: *«А вже коли ці улюбленці щасливої долі, граючи в кості, запускали руки в кишені й повними пригорщами витягали звідти гроші, в Петеровій голові зовсім каламутилось, і він сумно чвалав додому, до своєї хатини»* [13].

Євген Попович по своєму адаптує текст та взагалі обминає перекладу наведених слів-реалій. Для того, щоб зрозуміти мотивацію автора при виборі ним способу перекладу, перекладемо дослівно оригінальну цитату твору та розглянемо контекстуальний зміст слів-реалій: *«А коли ці щасливчики залізли в його кишені, дістали цілі жмені великих талерів і кидали кубики, ставлячи шість бетцнерів, п'ять гульденів туди, десять гульденів сюди, він знепритомнів та сумно поплився до своєї хатини»*. Наведені реалії, як ми бачимо, позначають назви монет, а точніше грошові ставки, які герої твору програють у азартних іграх. Тобто кожна реалія слугує засобом деталізації опису зображеної події та загалом вони мають синонімічні значення з точки зору контексту їх використання. Для автора більш авторитетним завданням є передача загального змісту ситуації, аніж дослівний переклад деталей, тобто слів-реалій, тому Є. Попович використовує узагальнююче поняття «гроші» – єдине для усіх реалій. Такий спосіб перекладу має назву гіпонімічного перекладу, так як відбулось узагальнення слова-реалії на рівні родо-видових відношень. Хоча такий переклад не є еквівалентним та точним, натомість така адаптація слів є цілком доступною та легкою для розуміння для потенційного читача.

Наступна цитата також містить реалії з позначенням грошових одиниць: *„Wenn andere große Taler oder **Dukaten** aus dem Ärmel schütteln, kannst du kaum ein paar Sechser aufwenden; 's ist ein ärmlich Leben“* [70].

1) „Dukaten“ – старовинна золота або срібна монета, що вперше була випущена у 1284 році Венеціанською республікою та згодом стала грошовою одиницею для багатьох європейських країн, серед яких була і Німеччина [66].

2) „Sechser“ (інша назва Sechsling) – назва монети вартістю 6 пфенігів або півгроша, вперше викарбуваної в Любеку в 1388 році, а востаннє в Гамбурзі в 1855 році. Оскільки до 19 століття за користування пішохідним мостом стягувалося шість (п'ять пфенігів), берлінці дали йому таку назву [66].

У російському варіанті перекладу (*«В то время как другие вытряхивают из рукава большие талеры и дукаты, ты можешь истратить всего лишь каких-нибудь двенадцать пфеннигов!»*) [14]) Микола Полевий використовує знову ж таки прийом транслітерації при перекладі реалії „Dukaten“ – «дукати». Стосовно іншої реалії, то тут автор користуючись знаннями у конотативній сфері позначення німецьких грошових одиниць, застосовує більш широке за смислом поняття «пфеніг», більш того М. Полевий не втрачає точності передачі кількості грошей, що була зазначена у оригіналі, тож за його підрахунками виходить, що „ein paar Sechser“ – це «дванадцять пфеннигов». Тож, автор використав прийом родо-видової відповідності, в якому початкове видове поняття реалії звів до родового.

Український переклад значно відрізняється від російського варіанту: *«Он інші розкидають пригорщами золото, а ти перебиваєшся копійками»* [13]. Тут Є. Попович використовує прийом родо-видової відповідності, так як генералізує значення реалії „Dukaten“ до поняття «золото», відповідно „Sechser“ – «монети». Таким чином автор уподібнює слова-реалії до наявних слів у рідній мові з більшим широким конотативним значенням, в результаті чого, такий переклад значно полегшує читачам розуміння тексту.

„Den Sonntag, nachdem er vom Tannenbühl zurückgekommen war, ging er ins Wirtshaus, und wer schon auf dem Tanzboden sprang, war der Tanzbodenkönig, und der dicke Ezechiel saß auch schon hinter der Maßkanne und knöchelte um Kronentaler“ [70]. У даній цитаті знаходимо ще одну специфічну грошову одиницю німецькомовних держав.

„Kronentaler“ – різновид талеру, велика срібна монета Південної Голландії і деяких німецькомовних держав з 1755 до 1837 років [66].

У російському перекладі («*В воскресенье, вернувшись из еловой рощи, Петер отправился в харчевню. Там в танцевальном зале уже прыгал Король Танцев, а Толстый Эзекиель уже сидел за кружкой и играл в кости на талеры*» [14]) автор використовує вже добре знайомий нам прийом гіперонімічного перейменування, переклавши видове значення реалії „Kronentaler“, як родові поняття «талер», що має більш загальне та широкі семантичне коло.

В українському перекладі («*Він пішов туди першої ж неділі після зустрічі з лісовиком. У шинку вже йшла гуляня: Танцюрист вистрибував, а гладкий Езекиель дудлив пиво й грав у кости*» [13]) автор взагалі вважає за потрібне уникнути вживання реалії, що не критично для розуміння самого контексту твору. Такий прийом має назву випущення лексичних одиниць та зазвичай використовується з метою уникнення буквалізмів та зняття надлишкової інформації, тим самим надаючи перекладу більш компактною форми.

Ще один приклад використання реалії з позначенням виду грошової одиниці знаходимо у наступній цитаті: „...*da fielen vier stattliche Geldrollen heraus, und als man sie öffnete, waren es lauter gute, neue badische Taler, und kein einziger falscher darunter*“ [70].

Як ми бачимо реалія складається з двох смислових частин, тому в російському перекладі («*Когда их развернули, в них оказались настоящие новые баденские талеры, и ни одного фальшивого!*» [14]) автор використовує прийом калькування, яким передає буквальний та еквівалентний зміст реалії з виокремленням конкретного виду талеру.

В українському перекладі («*Коли ж дома згадав про них, то в кишенях замість шишок виявилось кілька торбинок із золотими монетами, і серед них – жодної фальшивої*» [13]) автор знову ж таки прибігає до зовсім іншого прийому передачі змісту реалії – родо-видової відповідності. Як ми вже помітили, Євген Попович часто прибігає до даного прийому у своїй адаптації тексту, так як ставить за мету не передати еквівалентно конотативне значення

реалії, а полегшити розуміння значення через вже відомі читачам лексичні одиниці та вирази.

У наступній цитаті маємо справу з реалією, що має відношення до мір: *„Sie tragen Wämser von dunkler Leinwand, einen handbreiten grünen Hosenträger über die breite Brust, Beinkleider von schwarzem Leder, aus deren Tasche ein Zollstab von Messing wie ein Ehrenzeichen hervorschaut“* [70].

„Zollstab“ (також „Zollstock“) – власне назва реалії складається з двох смислових частин „Zoll“ – «дюйм» та „Stab“ – «палиця», тим самим натякає на її значення – вимірювальний прилад для визначення довжиною в фут або лікоть, поділений на дюйми [66].

У російському перекладі («Они носят кафтаны из темной холстины, шириною в ладонь, на мощной груди зеленые подтяжки, штаны из черной кожи, из кармана которых выглядывает медный **фут** в виде знака отличия» [14]) автор прибігає до слова «фут», що позначає певну міру довжини, але в даному контексті автор надає йому значення вимірювального приладу. Таким чином автор знаходить ситуативний відповідник до слова-реалії, що вказує на прийом контекстуального перекладу.

В українському перекладі («...ходят в каптанах з темного грубого полотна, носять широченні зелені підтяжки та чорні шкіряні штани, з кишень яких, мов почесна ознака їхнього ремесла, визирають мідні **аршини**» [13]) автор звертається до староруського слова «аршин», що позначає також давній пристрій для вимірювання довжини предметів, таким чином демонструючи прийом функціонального аналогу або адаптації.

Перейдемо до наступного виду реалій – з позначенням міри: *„So hat man versichert, dass das «Glasmännlein», ein gutes Geistchen von dreieinhalb **Fuß** Höhe, sich nie anders zeige als in einem spitzen Hütlein mit großem Rand, mit Wams und Pluderhöschen und roten Strümpfchen“* [70]. Тут ми знаходимо реалію „Fuß“ – застаріла одиниця виміру, що прирівнюється 0,2-0,3 метру [66].

*«Так, уверяли, что Стекланный Человечек, добрый дух, ростом в 3 **фута**, никогда не показывается иначе, как в остроконечной шляпочке с*

большими полями, в кафтане, шароварах и красных чулочках» [14]. Перед тим, як перейти до аналізу перекладу М. Полевого, важливо зазначити, що фут, як одиниця виміру, має різне лінійне значення у системах вимірів кожної країни. Так, у німецькій системі вимірів – це 20-30 сантиметрів, в залежності від регіону, а в російській – це 30 сантиметрів. Тож, враховуючи майже ідентичне розуміння довжини даної одиниці виміру, М. Полевий використовує прийом функціонального аналогу та передає досить точно та еквівалентне значення одиниці виміру.

В українському варіанті («*Місцеві жителі запевняють, що невеличкий, доброї вдачі лісовичок Склярчук, який живе по цей бік лісу в околиці склярів, показується людям тільки у гостроверхому брилі з широкими крисами, в жилетці до колін і в червоних панчішках»* [13]) натомість бачимо зовсім інший прийом перекладу. Автор, виходячи з контексту твору, не обтяжує читача деталями зросту персонажу, а передає загальну думку – той факт, що герой «невеличкий» за зростом. У такий спосіб ми спостерігаємо використання прийому контекстуального перекладу реалії.

Численні міфічні казкові персонажі є невід’ємною частиною німецького фольклору та зустрічаються, як у народних, так і авторських казках. Імена таких персонажів особливо привертають нашу увагу, так як містять у собі різнобарв’я лінгвокультурних специфік реалій та є не менш цікавими при перекладі на рідну мову. Тож перейдемо до аналізу перекладів казкових персонажів у казці „Das kalte Herz“.

Тож, першою реалією ми розглянемо доволі узагальнену назву міфічних істот, характерних для німецького фольклору: „*Noch vor kurzer Zeit glaubten die Bewohner dieses Waldes an **Waldgeister**, und erst in neuerer Zeit hat man ihnen diesen törichten Aberglauben benehmen können*“ [70]. Дослівний переклад даної реалії „Waldgeist“ – «лісний дух», позначає фольклорну збірну назву духовних істот, які безпосередньо пов’язані з лісом та мають цілий ряд представників даної категорії, що відрізняються один від одного назвами, поведінкою, зовнішнім виглядом та іншими значними атрибутами.

У російському перекладі («*Еще недавно жители этого леса верили в лесных духов и только в новейшее время освободились от этого неразумного суеверия*» [14]) автор перекладає дослівно та буквально даний вираз, користуючись прийомом калькування реалії та лексичного розгортання структури реалії.

Український переклад, в свою чергу, дещо відрізняється: «*Ще до недавнього часу всі шварцвальдці і по цей, і по той бік лісу вірили в лісовиків та лише в останні роки почали позбуватися тих дурних забобонів*» [13]. Автор не просто дослівно перекладає реалію, а знаходить у культурі слов'янського народу аналог реалії – «лісовик», таким чином глибше адаптує реалію до культури українського народу – прийом функціонального аналогу.

Наступними реаліями, що ми розглянемо, будуть імена центральних міфічних персонажів казки.

„*So hat man versichert, dass das „Glasmännlein“, ein gutes Geistchen von dreieinhalb Fuß Höhe, sich nie anders zeige als in einem spitzen Hütlein mit großem Rand, mit Wams und Pluderhöschen und roten Strümpfchen*“ [70]. У наведеній цитаті оригінального твору бачимо ім'я такого казкового персонажу, як „Glasmännlein“ („Glas“ – «скло», „Mann“ – чоловік, „lein“ – зменшувально-пестливий суфікс). Тож, дослівний переклад даної реалії – «Скляний Чоловічок». Перед тим, як перейти до аналізу перекладів реалії, важливо зазначити, що даний літературний персонаж існує локально саме у цій казці і не є всенародно відомим персонажем, як наприклад гноми, так як це авторська казка і деякі персонажі в ньому суцільно авторська фантазія та вигадка.

«*Так, уверяли, что **Стекланный Человечек**, добрый дух, ростом в 3 фута, никогда не показывается иначе, как в остроконечной шляпочке с большими полями, в кафтане, шароварах и красных чулочках*» [14]. У російській адаптації бачимо, що автор скористався прийомом калькування, що для такого випадку є найбільш еквівалентним перекладом, так як зберігає граматичну структуру словосполучення та передає максимально точно семантичний зміст реалії.

«Місцеві жителі запевняють, що невеличкий, доброї вдачі лісовичок Склярчук, який живе по цей бік лісу в околиці склярів, показується людям тільки у гостроверхому брилі з широкими крисами, в жилетці до колін і в червоних панчішках» [13]. В українському варіанті перекладу Є. Попович прибігає до зовсім іншого прийому, а саме семантичного неологізму. До того ж у перекладі присутній ще один прийом – лексичного розгортання. На основі іншомовного матеріалу реалії автор komponує нове словосполучення, що передає основний семантичний зміст оригіналу. Тут ми спостерігаємо утворення того самого неологізму «Склярчук», керуючись оригінальним „Glas“, що вказує на відношення персонажу до скла. При перекладі автор наділяє героя начебто власним ім'ям та надає йому суфікс -чук, який є досить характерним для номінації українських прізвищ та згідно етимології даного суфіксу, буквально означає «маленький», що підсвідомо натякає читачам на образ невеликого за зростом чоловіка. Більш того, Є. Попович, замість оригінального слова «чоловічок», використовує більш фольклорно насичене слово «лісовичок», таким чином уточнюючи та пояснюючи читачам сутність персонажу казки.

„Der Holländer-Michel aber, der auf der anderen Seite des Waldes umgeht, soll ein riesengroßer, breitschultriger Kerl in der Kleidung der Flözer sein...“ [70]. Як ми бачимо з наведеної цитати, наступним персонажем є „Der Holländer Michel“ – також лісний дух та судячи по опису („ein riesengroßer, breitschultriger Kerl“ – «величезний, широкоплечий парубок»), то є образ велетня у костюмі плотогона.

У російському перекладі («*А Голландец Михель, который хозяйничает на другой стороне леса, – исполинского роста, широкоплечий, в костюме сплавщика*» [14]), автор дотримується принципу еквівалентності перекладу, тому адаптує назву персонажу послуговуючись прийомом калькування.

Український переклад дещо відрізняється від попереднього: «*А другий, велетень Міхель-Голландець, що шаптає по той бік лісу, вдягається, як плотогон*» [13]. Тут ми бачимо яскраво виражений прийом напівкальки, так як

автор частково користується іншомовним варіантом імені персонажу та переносить її на українську мову – «Міхель-Голландець», але більше того Є. Попович додає додаткову уточнюючу деталь – «велетень», що є прикладом лексичного розгортання. Тобто автор узагальнив інформацію, що описувала персонажа твору у наведеній вище оригінальній цитаті та додав цей елемент у структуру перекладу реалії, що по правді є доцільним та в черговий раз полегшує розуміння реалії для потенційного читача.

Ще однією винятковою реалією з позначенням міфічного персонажу у казці виявляється „Schatzhauser“. Спробуємо для себе поділити реалію на смислові частини та дослівно перекласти: „Schatz“ – «скарб», „Hauser“ – «господар», тобто буквально „Schatzhauser“ – це «володар скарбів». Для того, щоб зрозуміти семантичний зміст реалії, у тому значенні, що вкладає в неї автор, звернемося до контексту твору, у якому згадується наш герой:

*„Schatzhauser im grünen Tannenwald,
Bist schon viel hundert Jahre alt,
Dir gehört all Land, wo Tannen stehn“ [70].*

Наведена цитата, згідно сюжету твору, зустрічається тоді, коли головний герой Петер Мунк звертається до Скляного Чоловічка та намагається звернути його увагу до себе. Тобто з контексту твору ми розуміємо, що автор надає реалії „Schatzhauser“ синонімічного значення по відношенню до реалії „Waldgeist“. Тож перейдемо безпосередньо до аналізу варіантів перекладів:

*«Хозяин всех сокровищ
Огромных – старый дед,
Живешь в лесу еловом
Ты много сотен лет!
Рожденный в воскресенье
Здесь должен постоять,
Чтобы тебя под сенью...» [14]*

У російському варіанті перекладу, автор бере за основу прийом калькування у поєднанні з лексичним розгортанням та дослівно передає семантичний зміст реалії, подібно нашому буквальному перекладу.

*«Гей, дідусю лісовик,
Віком вельми давній,
Без числа в тебе землі і без ліку скарбів.
Ти пануєш в тих гаях, де гілля буяє...» [13]*

Український переклад кардинально відрізняється від вищезазначеного за методом перекладу. Автор опираючись на синонімічне значення реалій „Schatzhauser“ та „Waldgeist“, використовує значення другого – «лісовик», хоча «лісовик» за своїм значенням та характеристикою, згідно українського фольклору, вже передбачає позначення істоти похилого віку. Тобто відбувається фактично повторення значення, метою якого було збереження рими у чотиривірші та значення реалії, яким наділяє її автор. Також автор вважає за потрібне додати ще одну уточнюючу деталь до опису персонажу – іменник «дідусь». Таким чином автор змінює граматичну структуру оригінальної реалії на прикладку, що характерна для норми української мови. Прийом, що демонструє нам Є. Полєвий у своїй адаптації реалії має назву контекстуального перекладу та факультативної зміни структури речення, що належить до граматичних трансформацій та передбачає перетворення структури речення в процесі перекладу залежно від норм мови перекладу.

У наступній цитаті ми бачимо аж 3 виняткові реалії з позначенням імен казкових персонажів нашого твору: „...*wär'ich doch nur so angesehen und reich wie **der dicke Ezechiel** oder so kühn und so gewaltig wie **der lange Schlurker** oder so berühmt und könnte den Musikanten Taler statt Kreuzer zuwerfen wie **der Tanzbodenkönig!***“ [70]. Перед тим, як перейти безпосередньо до аналізу перекладів реалій, розглянемо описи персонажів у контексті твору, щоб прослідкувати зв'язок, якщо він є, між такими чудернацькими іменами та їх характеристиками, що дає автор.

1) „der dicke Ezechiel“ – дослівний переклад імені «товстий Езехіель». У казці цього персонажа автор описує, як товстого та великого чоловіка з червоним лицем, що був дуже багатим у своєму окрузі.

2) „der lange Schlurker“ – цей вираз не має прямого еквіваленту в українській мові та позначає людину, що за своїм зростом значно виділяється на фоні інших людей. Таку ж характеристику дає і автор даному персонажу, як найвищого та худого чоловіка у всьому Шварцвальді.

3) „der Tanzbodenkönig“ – дослівний переклад імені «король танцмайданчику». У казці автор дає такий опис герою: вродливий парубок, що танцював краще за всіх.

Тепер, знаючи сутність персонажів з точки зору автору оригінального твору, перейдемо до аналізу перекладів реалій.

«О, если бы я был таким богатым, как Толстый Эзекиель, или смелым и сильным, как Длинный Шморкер, или если бы был таким же известным и мог бы бросать музыкантам по талеру вместо крейцера, подобно Королю Танцев!» [14]

У російському перекладі М. Полевого ми бачимо, що першу реалію автор перекладає прийомом калькування („der dicke Ezechiel“ – «Толстый Эзекиель»), таким чином зберігаючи граматичну структуру вислову. При перекладі інших двох імен персонажів, автор прибігає до прийому напівкальки, так як новоутворене словосполучення складається частково з свого власного матеріалу та частково з іншомовного: „der lange Schlurker“ – перша частина буквально перекладається, як «длинный», а для другої частини словосполучення немає прямого відповідника у мові, тому автор адаптує реалію через заміну слова на «Шморкер», що асоціюється у мові перекладу з дієсловом «сморкать». Таким чином автору вдається відтворити гру слів та надати реалії нового відтінку семантичного значення; „der Tanzbodenkönig“ – тут автор вирішує розширити значення першої частини іншомовної реалії та використати замість прямого відповідника «танцпол», більш узагальнююче слово «танцы», тому герой отримує адаптоване ім'я «Король танцев». Таким

чином, ми спостерігаємо тут використання прийому напівкальки та прийому родо-видової відповідності.

«Ах, якби то я був такий багатий, як гладкий Езекиель, або такий хоробрий та дужий, як довготелесий Шлюркер, або такий славнозвісний, як король танцюристів, та щоб міг так, як він, кидати музикам золото!» [13]

В українському варіанті перекладу бачимо подібні прийоми. Дві реалії з трьох перекладені шляхом калькування („der dicke Ezechiel“ – «гладкий Езекиель», „der lange Schlurker“ – «довготелесий Шлюркер»), в результаті чого зберігаються граматичні структури оригінальних реалій та сутність персонажів, за рахунок вірно підібраних відповідних прийменників («гладкий», «довготелесий»). Слід звернути увагу на український переклад прикметнику „lange“, як «довготелесий», що також позначає людину високого зросту, використовується у розмовному мовленні та має у своєму значенні емоційне забарвлення та певний смисловий відтінок. При перекладі реалії „der Tanzbodenkönig“, Є. Попович прибігає до прийому напівкальки наряду з логічним розвитком, так як першу смислову частину „Tanzboden“, автор заміняє на інший, споріднений по значенню іменник «танцюрист» в результаті чого отримуємо адаптоване для читача ім'я персонажу «Король танцюристів». Варто також звернути на семантичне значення слова «танцюрист», яке містить жаргонний підтекст та належить до групи слів-просторіч, тим самим надаючи перекладу національного колориту.

Наступна реалія, з якою ми зіткнулися під час перегляду казки, не відноситься до імен персонажів, а позначає узагальнену назву певного народу: *„ihre stärksten und längsten Balken aber verhandeln sie um schweres Geld an die Mynheers, welche Schiffe daraus bauen“ [70].*

„Mynheer“ – означає голландець з голландської мови, збірна назва для позначення представника голландського народу. Зараз у німецькій мові дана лексична одиниця має також інше жартівливе значення при звертанні «мій пане», що співзвучно з німецьким „mein Herr“ [66].

У російському перекладі («*Что же касается самих крепких и длинных бревен, то их за большие деньги продают мингерам, которые строят из них корабли*» [14]) бачимо, що автор не знайшов іншого виходу, як просто транскрибувати реалію на рідну мову, скориставшись прийомом транслітерації. У такий спосіб читачу неможливо зрозуміти значення даної реалії, без звернення до додаткових джерел, що вказує на непрактичність та недоцільність даного прийому при перекладі такого типу реалій.

В українському варіанті перекладу («*Та найкращий ліс – міцні й довгі балки – вони продають за великі гроші в голландських гаванях, де будують кораблі*» [13]) ми взагалі не спостерігаємо іменнику, що мав відноситися до реалії „Mynheer“. Натомість автор, виходячи з розуміння контексту твору, перекладає реалію словосполученням, де використовує пояснювальний прикметник «голландські», що і вказує опосередковано на семантичний зміст оригінальної реалії. Таким чином, автор доцільно використовує прийом елімінації, в якому випускається національно-культурна специфіка мовної одиниці „Mynheer“, що робить його переклад, хоча не еквівалентним, але все ж таки адекватним [28, с.41].

Наступна реалія дуже тісно пов'язана з німецьким фольклором: „...*er habe unweit Bingen im Rhein mit der Stechstange, womit die Flößer zuweilen nach den Fischen stechen, einen Pack mit Goldstücken heraufgefischt, und der Pack gehöre zu dem großen Nibelungenhort, der dort vergraben liegt*“ [70].

„Nibelungenhort“ – дослівно скарб Нібелунгів, золотий скарб. Ця унікальна реалія має пряме відношення до німецького епосу, а саме до середньовічної епічної поеми „Das Nibelungenlied“ («Пісня про Нібелунгів»). Нібелунги – міфічний народ карликів, які володіли і зберігали давні скарби на берегах Рейну, а сам скарб належав королю Нібелунгів [66].

Розглянемо варіанти перекладів наведеної цитати з реалією:

«...*он подцепил багром, с которым сплавщики иногда охотятся на рыб, мешок с золотыми монетами, а этот мешок составлял часть огромного клада Нибелунгов, который был скрыт там*» [14]. У даному перекладі ми

бачимо цілком передбачуваний та доцільний прийом калькування наряду з лексичним розгортанням, що передає основний зміст реалії.

«...він поблизу міста Бінгена-на-Рейні витяг з води, мов рибу, цілу скриньку з золотом: там, мовляв, була колись велика **схованка Нібелунгів**» [13]. В українському перекладі дещо інший прийом, автор замість прямого значення «скарб», використовує слово «схованка», що вказує не на предмет, а на місце таємного зберігання даного предмету, тобто відбувається заміна одного елемента дійсності на інший, що нерозривно зв'язаний з ним – прийом логічного розвитку [28, с.151].

У наступній цитаті ми бачимо реалію, що відноситься до сфери побутових предметів: „*wenn sie mit ausgespreizten Beinen und vornehmen Gesichtern dem Tanz zuschauten, holländisch fluchten und wie die vornehmsten Mynheers aus ellenlangen **kölnischen Pfeifen** rauchten*“ [70].

„*kölnischen Pfeifen*“ – кельнські сигари, що вважались одними з найкращих та згодом призвели до росту тютюнової продукції у 19 столітті [66].

Розглянемо переклад М. Полевого: «...когда они расставив ноги с важными лицами смотрели на танцы, ругались по-голландски и, как знатные мингеры, дымили из кельнских трубок длиною в локоть» [14]. Тут автор прибігає до прийому калькування та точно передає семантичний зміст слова-реалії.

В українському перекладі («...коли, порозставлявши широко ноги, вони зневажливо дивились, як танцюють інші, і, мов грошовиті голландські купці, посмоктували довгі німецькі люльки» [13]) автор вирішує генералізувати походження сигар, таким чином замінює «кельнські» на інший синонім «німецькі». Прийом родо-видової відповідності, що застосував автор є адекватним, так як адаптує реалію для легшого прийняття читачем.

„*Nach dem Nachtessen setzten sich die Hausfrau und ihre Töchter mit ihren **Kunkeln** um den großen Lichtspan, den die Jungen mit dem feinsten Tannenharz unterhielten*“ [70]. Тут ми зустрічаємося з ще однією ексклюзивною реалією з

позначенням предмету побуту, що особливо часто мав популярність серед жінок згідно традиціям.

„die Kunkel“ (південно-німецький діалект) – предмет народного побуту та за сумісництвом знаряддя праці, за допомогою якого жінки прядли нитки. У казці прядкою користуються жителі Шварцвальда, що є образом повсякденного сільського життя жінок [66].

У російському варіанті перекладу («*После ужина хозяйка и ее дочери уселись с **прялками** около большой лучины, которую молодые люди натерли лучшей еловой смолой*» [14]) бачимо, що автор користується при перекладі прийомом функціонального аналогу, так як знаходить у культурній спадщині свого народу відповідне знаряддя праці «прялка» з подібними функціональними можливостями.

Розглянемо для порівняння переклад Є. Поповича: «*Після вечері всі посідали коло великого каганця з соснової живиці. Ближче до світла розташувалися з **шитвом** у руках господиня з дочками*» [13]. Тут автор прибігає до зовсім іншого перекладацького прийому – елімінації, оскільки «шитво» – це виріб, який вишивають, щось на кшталт вишивки, що не має нічого спільного з процесом прядіння. Тож, замість точного перекладу реалії, автор пропускає національно-культурну специфіку предмету та заміняє на інший, що належить до сфери рукоділля [28, с.41].

У наступній цитаті оригінального твору ми зустрічаємо аж дві виняткові реалії, що відносяться до кулінарної сторони німецької культури: „*Sie nahmen KohlenmunkPeter, der um ein Nachtlager bat, gut auf, ohne nach seinem Namen und Wohnort zu fragen, gaben ihm **Apfelwein** zu trinken, und abends wurde ein großer **Auerhahn** aufgesetzt*“ [70]. Перед тим, як перейти власне до аналізу перекладів, спробуємо дати визначення словам-реаліям.

1) „Apfelwein“ – дослівно «яблучне вино». Суто німецький традиційний напій, різновид сидру, слабоалкогольного напою, що отримують в результаті бродіння яблучного соку [66].

2) „Auerhahn“ – у прямому значенні, це вид птахів з назвою глухар. Але судячи з контексту твору, мова йде про страву з птиці, що має популярність на традиційних вечерях жителів німецьких поселень [66].

Тож перейдемо до розбору прийомів перекладів слів-реалій.

*«Петера, который попросил ночлег, они приняли радушно, не спрашивая ни имени, ни местожительства, и предложили ему **яблочного вина**, а вечером был подан большой **тетерев**, любимое кушанье шварцвальдцев»* [14]. Тут ми бачимо, що першу реалію, автор перекладає за допомогою прийому калькування наряду з лексичним розгортанням, так як обидві частини слова реалії („Apfel” – «яблоко», „Wein” – «вино») існують у мові перекладу, адаптація реалії легко здійснюється без особливих втрат з точки зору смислового навантаження слова. При перекладі іншої реалії автору прийшлося звернутися до прийому родо-видової відповідності. Тут М. Полевий замість видового поняття «глухарь» використовує родові поняття «тетерев», що звичайно є ширшим зазначенням. Варто зауважити також, що автор також додає у переклад дескриптивний елемент (*любимое кушанье шварцвальдцев*), як додаткове роз’яснення значення реалії у контексті твору, що вказує додавання лексичних одиниць, а саме описового словосполучення.

*«Вони прийняли юнака приязно, не питаючи навіть, як його звать та звідки він є, почастували **яблучним вином**, а ввечері запросили до столу їсти **смаженого глухаря** – найбільші шварцвальдські ласощі»* [13]. Переклад реалії „Apfelwein“ Є. Попович також здійснює послуговуючись прийомом калькування наряду з лексичним розгортанням. Такий переклад є цілком еквівалентним та адекватним для розуміння. Щодо другої реалії „Auerhahn“, то тут автор використовує прийом функціонального аналогу та підбирає український відповідник до страви, з використанням додаткового прикметника «смажений», що грає роль уточнювання способу приготування і також вказує на прийом лексичного розгортання. Тут ми бачимо також узагальнюючу характеристику страви (*найбільші шварцвальдські ласощі*), що демонструє прийом додавання лексичних одиниць.

Окрім реалій-одночленів, які переважають у казці, зустрічаються також і реалії у вигляді стійких фразеологічних та крилатих виразів, що становлять не менш цікавий лінгвокультурний матеріал, з точки зору перекладу та його адаптації у рідну мову.

„*Halt dich wohl, sei fleißig, und ich will dich zuweilen besuchen und dir **mit Rat und Tat an die Hand gehen***“ [70]. У наведеній цитаті ми знаходимо сталий вираз «Mit Rat und Tat», що має значення буквально допомагати словом і ділом. Тож розглянемо зразки того, як можна перекласти таку фразеологічну одиницю.

«*Держи себя хорошенько, будь прилежен, а я буду тебя иногда навещать и **помогать словом и делом**, так как ты вовсе не просил разума*» [14]. У перекладі М. Полевого бачимо, що автор використовує прийом фразеологічного еквіваленту, оскільки використовує відповідний фразеологізм у мові перекладу, тим самим дослівно передаючи зміст фразеологічного вислову.

В перекладі Є. Поповича («*Живи, як годиться доброму господареві, працюю, а я тебе навідуватиму й **допомагатиму радою***» [13]) спостерігаємо прийом напівкалькування, наряду з лексичним згортанням реалії, оскільки не всі компоненти оригінального фразеологічного вислову були включені в переклад.

Розглянемо наступний фразеологізм у контексті оригінальної цитати: „*das Wasser dringt ein, und das Schiff ist **mit Mann und Maus verloren***“ [70].

„Mit Mann und Maus“ – фразеологізм, що використовується у направленні морської тематики та означає йти на дно, тобто тонути [66].

«*...вода тотчас же проникает туда, и корабль с людьми и со всем грузом **погибает***» [14]. Тут ми спостерігаємо використання прийому контекстуального перекладу, що передає основний семантичний зміст фразеологічного виразу. Слід звернути увагу на те, що автор не зовсім точно підбирає дієслово для передачі значення реалії, так дієслово «погибать» має

більш загальне значення у зрівнянні з «тонуть», що є більш доцільним та еквівалентним за значенням варіантом.

Український переклад («*і вода одразу заливає й **топить** корабель*» [13]) демонструє нам також прийом контекстуального перекладу, так як еквівалентного відповідника у нашій мові не має. Варто також звернути увагу на зміну такої граматичної категорії, як стану. В оригінальній цитаті, виконавцем дії є корабель та використовується пасивна конструкція „*ist verloren*“, що дуже властива німецькій граматиці, натомість у перекладі ми бачимо, що саме «вода топить корабель».

Пропонуємо перейти до аналізу реалій та їх перекладів на прикладі вже народної казки братів Грімм «Бременські музиканти». Ця казка нас зацікавила тим, що тут містяться реалії з позначенням вигаданих імен казкових персонажів-тварин у вигляді неологізмів, які також потребують особливого та креативного підходу при перекладі.

Такі імена, згідно сюжету казки, тварини дають один одному у процесі розмови, щось типу прізвиська у розмовному жанрі. До них належать: *Bartputzer, Packan, Rotkopf, Grauschimmel*. Розглянемо їх більш детально у контексті казки.

«*Es dauerte nicht lange, so saß da eine Katze an dem Weg und macht ein Gesicht wie drei Tage Regenwetter. „Nun, was ist dir in die Quere gekommen, alter Bartputzer?“ sprach der Esel*» [60].

„Bartputzer“ – судячи з цитати, так звертається до kota віслук, що виокремлює схильність котів до вмивання, чистоти (від слів „der Bart“ – вуса, «putzen» – мити).

«*Немного прошли, повстречали на дороге kota; сидит хмурый такой, пасмурный. „Ну, тебе что не по нутру пришло, Усатый?“ - спросил осел*» [16]. У своєму перекладі М. Полевий також підбирає близьке за семантичним змістом слово, іменник у прикметниковій формі «Усатый», що має пряме відношення до вусів kota, як характерної особливості, подібно

оригінальній реалії. Такий прийом має назву прийом семантичного неологізму, який утворюється у результаті адаптивного перекладу.

«Недовго вони йшли, коли дивляться - сидить при дорозі кіт, і такий сумний, наче три дні не їв нічого. „Ось і **кіт-воркіт!**“ - гукнув осел» [18]. В українському перекладі автор також прибігає до прийому неологізму, але не семантичного, так як за семантичним смислом «кіт-воркіт» не має нічого спільного з оригінальною реалією „Bartputzer“, натомість автор вдало адаптує реалію під рідну мову та надає їй максимально автентичного звучання згідно канонам українських казок. Таким чином ми спостерігаємо використання прийому засвоєння, що надає реалії подоби рідної мови.

„Als er ein Weilchen fortgegangen war, fand er einen Jagdhund auf dem Wege liegen, der jappte wie einer, der sich müde gelaufen hat. „Nun, was jappst du so, **Packan?**“ fragte der Esel“ [60].

„Packan“ – у контексті казки, бачимо, що так називає собаку віслюк, тобто загалом дана реалія має розмовне значення прізвиська великої собаки; варто зауважити, що форма слова походить від дієслова „racken“ – «хватати», що може пояснювати причину такого вибору прізвиська.

«Прошел он сколько-то по дороге и наткнулся на легавую собаку, которая лежала на дороге и тяжело дышала: видно было, что бежала издалека. „Ну, что ты так запыхалась, **Хватайка?**“ - спросил осел» [16]. Тут ми бачимо, автор знову ж таки послуговуючись прийомом семантичного неологізму, підбирає такий відповідник у мові перекладу, що є максимально близьким за значенням до оригіналу та водночас приймає подобу слова рідної мови.

В українському варіанті перекладу («От пройшов він трохи і бачить - лежить при дорозі пес-гончак, висолопив язика і на силу дихає, наче після важкої гонитви. „Агов, **Ханку**, чого ти так важко сопеш?“ - запитав осел» [18]) автор також доцільно підбирає семантичний неологізм до слова-реалії, що звертає увагу на характерні особливості персонажу, в даному випадку звичку «хапати». Окрім того Є. Попович надає слову звичного для

українського читача звучання, що навіть не викликає підозри у запозиченні ідеї назви героя.

«...*da saß auf dem Tor der Haushahn und schrie aus Leibeskräften... „Ei was, du **Rotkopf**,“ sagte der Esel, „zieh lieber mit uns fort, wir gehen nach Bremen, etwas Besseres als den Tod findest du überall“*» [60].

„Rotkopf“ – за сюжетом казки, таким чином осел звертається до півня та називає саме так, через особливості його зовнішнього вигляду (від слів „rot“ – червоний, „der Kopf“ – голова).

«...*и видят они - сидит на воротах петух и орет что есть мочи... "Ишь ведь, что выдумал, **красная головушка!** - сказал осел. - Да тебе же лучше с нами уйти! Идем мы в Бремен. Все это лучше смерти будет!*» [16].

М. Полевий у своєму перекладі прибігає до прийому напівкальки оригінальної реалії, задля збереження семантичного змісту слова. Автор також надає новоутвореному словосполученню національного колориту, шляхом додання зменшувально-пестливого суфіксу у слові «головушка», що є дуже характерним для імен героїв у російських народних казках. Таким чином переклад є одночасно еквівалентним та близьким для читача.

«...*a там на воротах сидить півень і кукурікає, аж луна розлягається. - Слухай, **гребенястий**, - мовив осел, - ходімо з нами в Бремен. Все-таки краще, ніж отут прийняти смерть*» [18]. Є. Попович в свою чергу підбирає відповідник, що має подобу прізвиська в українській мові та є близьким за семантичним змістом до оригінальної реалії, так як натякає на «гребінь», що знаходиться на голові півня та має червоний колір. Тому, без сумніву, автор демонструє нам використання прийому семантичного неологізму.

„*Der Esel, als der größte, näherte sich dem Fenster und schaute hinein. „Was siehst du, **Grauschimmel?**“ fragte der Hahn*“ [60].

„Grauschimmel“ – з наведеної цитати, бачимо, що у такий спосіб півень звертається до віслюка. У німецькій мові таким словом зазвичай називають сірого або сивого коня. Слід зазначити, що оригінальній реалії відбувається метафоризація, що проявляється у тому, коли віслюка опосередковано

називають конем, наділяючи першого властивостями другого, іншими словами відбувається переніс значення.

У російському («*Осел был повыше всех, подошел к окошку, да и стал смотреть. „Ты что там видишь. Серый?“ - спросил петух*» [16]) та українському («*Осел, як найбільший серед них, підійшов до вікна і заглянув у дім. „Ну, сірий, що ж там видно?“ - запитав півень*» [18]) варіантах перекладу даної реалії бачимо, що автори користуються одним і тим же прийомом перекладу, а саме – прийомом лексичного згортання, що передбачає переклад лише однієї частини слова „grau“ – назва кольору, яка стає визначною в процесі перекладу. Такий переклад не дає повного об’єму значення оригінального слова та не передає метафоризації змісту реалії. Таким чином новоутворений відповідник набуває вигляду прикметникового іменника та вписується у контекст мови перекладу.

Ще одна причина, чому ми взяли саме цю казку братів Грімм для аналізу реалій – унікальні фразеологічні звороти та крилаті вирази, які займають вагоме місце лінгвокультурної складової у народних казках. Такі специфічні лексичні явища потребують особливого підходу та умінь під час їх адаптації у мову перекладу. Тож розглянемо використання даних структур у оригінальному тексті та проаналізуємо їх варіанти перекладів.

„*Da dachte der Herr daran, ihn aus dem Futter zu schaffen, aber der Esel merkte, daß kein guter Wind wehte, lief fort und machte sich auf den Weg nach Bremen*“ [60]. У наведеній цитаті зустрічаємося з фразеологічним виразом „kein gutter Wind weht“, що має таке значення: з цього добра не буде, це може зле скінчитися.

«*Хозяин стал соображать, как бы его с корму долой сбить; но осел вовремя заметил, что дело не к добру клонится, убежал от хозяина и направился по дороге в Бремен*» [16]. М. Полевий у своєму перекладі даного фразеологічного виразу знаходить в рідній мові відповідний за значенням крилатий вираз, тим самим максимально адаптує іншомовний вираз під

стандарти звучання у мові перекладу. Тож ми спостерігаємо застосування прийому фразеологічного аналогу.

*«Тоді господар почав думати, як би здихатися його, щоб не годувати. Зрозумів осел, що **лихим вітром віє**, втік від господаря та й подався до Бремена»* [18]. В українській адаптації бачимо, що автору вдалось більш точно відобразити структуру оригінального фразеологічного виразу, передавши її дослівний зміст та зберігши при цьому подобу виразу на рідній мові. Такий прийом ми називаємо прийомом прямого фразеологічного еквіваленту.

А наступна цитата з оригіналу казки, тільки підтверджує той факт, що у народному фольклорі фразеологічні вирази зустрічаються дедалі частіше, аніж у літературних казках, так як такий невеликий діалог налічує аж три виняткові фразеологізми: *„Es dauerte nicht lange, so saß da eine Katze an dem Weg und macht ein Gesicht wie drei Tage Regenwetter. "Nun, was ist dir in die Quere gekommen, alter Bartputzer?" sprach der Esel. "Wer kann da lustig sein, wenn's einem an den Kragen geht" antwortete die Katze“* [60]. Перед тим, як перейти до аналізу перекладів реалій, розглянемо детальніше їх пряме значення:

„ein Gesicht wie drei Tage Regenwetter machen“ – зробити невдоволену міну, хмурий вираз обличчя;

„in die Quere kommen“ – заплутати когось, стати поперек дороги;

„es geht jemandem an den Kragen“ – схопити за горло, кепські справи.

В російському перекладі (*«Немного прошли, повстречали на дороге кота; сидит хмурый такой, пасмурный. "Ну, тебе что не по нутру пришло, Усатый?" - спросил осел. „Небось не очень развеселишься, когда до твоей шкуры добираться станут!“ - отвечал кот»* [16]) М. Полевий перекладає усі три фразеологічні вислови шляхом фразеологічного аналогу, в результаті якого зберігається семантичний зміст стійких виразів, хоча утворені фразеологічні вирази зберігають нейтральність, щодо національної забарвленості.

«Недовго вони йшли, коли дивляться - сидить при дорозі кіт, і такий сумний, наче три дні не їв нічого. Ось і кіт-воркіт! - гукнув осел. - Гей,

старий воркоте, чого скривився, наче середа на п'ятницю? А чого ж мені веселому бути? - відповів кіт» [18]. Тут ми бачимо, що Є. Попович при перекладі першого фразеологізму послуговується прийомом фразеологічного еквіваленту та в точності передає зміст оригінальної реалії із збереженням фольклорної забарвленості, що властива українській мові. При перекладі наступного фразеологізму, автор підбирає таку фразеологічну одиницю в рідній мові, що несе схоже семантичне наповнення, але базується на інших образах, що становить прийом фразеологічного аналогу. Переклад третього фразеологічного виразу відсутній та вказує на прийом випущення лексичних одиниць, що не критично для розуміння наведеного уривку тексту.

Таким чином, в результаті аналізу перекладів реалій з лінгвокультурною специфікою, ми змогли знайти велику кількість перекладацьких прийомів та способів, серед яких найбільш поширеними виявились методи родо-видової відповідності, функціонального аналогу, а також калькування, вибір яких залежить від семантичної складової реалії.

У процесі аналізу способів перекладу, нам вдалося виявити таку закономірність, що для реалій з позначенням прізвищ та вигаданих імен персонажів характерні такі прийоми перекладу, як калькування, семантичний неологізм; для географічних назв найбільш адекватним та еквівалентним є прийом транскрибування або транслітерації; для перекладу позначень грошових одиниць нерідко застосовується прийом родо-видової відповідності наряду з транслітерацією; реалії з позначенням назв міфічних героїв зазвичай перекладають шляхом підбору функціонального аналогу або контекстуального перекладу лексичної одиниці; переклад реалій з позначенням професій також здійснюється шляхом підбору функціонального аналогу або за допомогою тлумачення значення; для реалій з позначенням одягу, їжі та напоїв найбільш характерними є прийоми родо-видової відповідності або функціонального аналогу; для реалій з позначенням предметів побуту та одиниць мір типовими є способи калькування та функціональний аналог.

Частотність використання перерахованих нами способів перекладу в залежності від тематичної групи реалій, лише підтверджує виявлений нами факт залежності вибору перекладацького прийому від виду реалії та її семантичного значення.

Висновки до розділу 2

У процесі роботи над другим розділом було виокремлено та проаналізовано реалії з лінгвокультурною специфікою. Також був проведений статистичний аналіз, в ході якого нами були розподілено 55 лексичних одиниць за групами.

Послуговуючись класифікацією реалій Р. Зорівчак, за структурними компонентами реалій, було встановлено, що найбільшу частину лінгвокультурних реалій становлять реалії-полічлени, що зумовлюється словотворчими особливостями побудови лексем у німецькій мові. На основі тематичної класифікації С. Влахова та С. Флоріна також було проведено статистичні підрахунки, в результаті яких було визначено насичені реаліями семантичні поля, а саме реалії з позначенням вигаданих імен та прізвищ, а також реалій у формі стійких фразеологічних висловів, що лише підтверджує той факт, що казки є безсумнівно народним надбанням та виражають національний колорит шляхом застосування лінгвокультурних реалій.

Для дослідження специфіки лінгвокультурних реалій було взято літературну казку Вільгельма Гауфа «Холодне серце» та народні казки братів Грімм. Таким чином, в результаті аналізу казкових реалій, було встановлено, що характерною особливістю реалій є опис народних обрядів, традицій, звичаїв повсякденного та культурного життя певного народу, опис одягу, атрибутів побуту, стереотипних образів та поведінки героїв, а також були виявлені різноманітні фразеологічні одиниці, вживання розмовної побутової і застарілої лексики.

В процесі дослідження способів перекладу реалій з лінгвокультурною специфікою, було проаналізовано переклади казок таких перекладачів, як

М. Полевий та Є. Попович російською та українською мовами відповідно та проведено порівняльний аналіз перекладу лексичних одиниць згідно контексту творів.

Порівняльний аналіз способів перекладу реалій було здійснено на основі систематизації перекладацьких прийомів за С. Влаховим та С. Флоріним, в результаті чого з'ясувалось, що найбільш поширеними формами перекладацької трансформації реалій виявились такі прийоми, як родо-видової відповідності, калькування та функціонального аналогу.

Було встановлено, що приналежність реалії до тієї чи іншої групи, впливає на вибір типів перекладу, так імена персонажів казки зазвичай автори зазвичай перекладали шляхом калькування назви або ж реалії з позначенням грошових одиниць перекладали шляхом транскрибування або ж контекстуального перекладу, що підтверджує встановлену нами закономірність.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було досягнуто мету та вирішено всі завдання, сформульовані на початку дослідження. На основі аналізу перекладацької та лінгвістичної літератури встановлено та розкрито сутність поняття «реалія» та специфіки її лінгвокультурної складової, було розкрито сутність таких термінів, як «казка», «безеквівалентна лексика» «лінгвокультурна специфіка». Детальне опрацювання наведених понять дало змогу вільно оперувати ними в ході написання кваліфікаційної роботи.

На основі аналізу лінгвістичної літератури за темою дослідження було визначено «реалію» як слово чи словосполучення народної мови, яке відображає найменування предметів, понять, явищ характерних для географічного середовища культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і, яке, таким чином, є носієм національного, місцевого або історичного колориту, не має точних відповідників в інших мовах, а отже, не може бути перекладеною на загальних основах, тому що вимагає особливого підходу.

Було встановлено причини виникнення реалій та їх тісний лінгвокультурний зв'язок з фольклорним надбанням народу, що проявляється у фольклорних сюжетах, традиційних мотивах, образах та жанрово стилістичних формах казок.

У межах дослідження було розглянуто класифікації реалій за структурним компонентом, що передбачає їх поділ на наступні групи: реалії-одночлени, реалії-полічлени та реалії-фразеологізми. Найбільш розгорнутою та змістовною було визначено класифікацію С. Влахова та С. Флоріна, що передбачає поділ реалій за чотирма основними вітками:

- предметний поділ;
- місцевий поділ;
- часовий поділ;
- перекладацький поділ.

Грунтовний аналіз літературознавчого матеріалу, дав змогу встановити, що казка – епічний, переважно прозаїчний художній твір народного або побутового характеру, що будується на розповідях про вигадані події та явища з участю фантастичних героїв та тварин. Було встановлено два основні види казок – народні та літературні, які мають певні відмінності у побудові сюжету твору, виборі казкових героїв та зображальних засобів.

У результаті дослідження наукової літератури було встановлено, що питанням дослідження лінгвокультурних специфік реалій, займається така лінгвістична наука як лінгвокультурологія, головною метою якої є вивчення безпосереднього зв'язку культури та мови, їх взаємодії у функціонуванні, що знаходить своє відображення у лінгвокультурній специфіці окремо взятої реалії.

На основі аналізу наукових джерел встановлено основні лінгвокультурні особливості реалій, які мають місце у казках та відображають світогляд народу, що історично склався та реалізується через традиції, звичаї, обряди, національні реліквії, одяг, предмети побуту.

Було також визначено види та особливості використання способів перекладу реалій на класифікації С. Влахова та С. Флоріна, до яких належать:

- транскрипція;
- калька (напівкалька);
- засвоєння;
- семантичний неологізм;
- родо-видова відповідність;
- функціональний аналог;
- опис (тлумачення);
- контекстуальний переклад.

Було встановлено, що результат перекладу залежить від оціночного критерію адекватності / неадекватності, еквівалентності / нееквівалентності, що можуть представляти собою різні типи співвідношень, що впливає на смислову спільність вихідного та кінцевого результату перекладу тексту.

Слід зазначити, що у ході роботи над темою було відібрано 150 лексичних одиниць, з яких 55 реалій з лінгвокультурною специфікою було систематизовано та проаналізовано згідно загальноприйнятих класифікацій реалій.

Беручи за основу результати класифікації реалій за структурною будовою, було встановлено, що більшу частину відібраних нами лексичних одиниць становлять реалії-полічлени, що зумовлюється специфікою словотворчої системи побудови слів у німецькій мові.

У процесі аналізу способів перекладу, було встановлено, що для реалій з позначенням прізвиськ та вигаданих імен персонажів характерні такі прийоми перекладу, як калькування, семантичний неологізм; для географічних назв найбільш адекватним та еквівалентним є прийом транскрибування або транслітерації; для перекладу позначень грошових одиниць нерідко застосовується прийом родо-видової відповідності наряду з транслітерацією; реалії з позначенням назв міфічних героїв зазвичай перекладають шляхом підбору функціонального аналогу або контекстуального перекладу лексичної одиниці; переклад реалій з позначенням професій також здійснюється шляхом підбору функціонального аналогу або за допомогою тлумачення значення; для реалій з позначенням одягу, їжі та напоїв найбільш характерними є прийоми родо-видової відповідності або функціонального аналогу; для реалій з позначенням предметів побуту та одиниць мір типовими є способи калькування та функціональний аналог.

У процесі аналізу перекладів, було виявлено той факт, що задля максимально точної передачі значення реалії нерідко використовуються окрім лексичних трансформацій, також граматичні та стилістичні способи перекладу реалій, в результаті чого певна одиниця перекладу може бути перекладена двома або більше способами перекладу, що лише підтверджує той факт, що будь-який переклад, а зокрема переклад реалій, досить складний та багатофункціональний процес.

Отже, у процесі роботи над дослідженням було розв'язано усі заплановані завдання. Узагальнено теоретичні та практичні результати проведеної роботи. Результати отримані у процесі виконаної роботи засвідчують важливість вивчення способів перекладу реалій з лінгвокультурною специфікою, однак не вичерпують усіх аспектів розв'язання проблеми й указують на перспективність подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. Онлайн версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). Том 10. 1979. 408 с. URL : <http://sum.in.ua/>
2. Алексеева И. С. Введение в переводоведение. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, Москва : “Академия”, 2006. 352 с.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1966. 608 с.
4. Брауде Л. Ю. К истории понятия “литературная сказка”. *Известия АН СССР. Серия языка и литературы*. Москва : Наука, 1977. Т. 36. С. 231–239.
5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура : *Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного*. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Русский язык, 1990. 246 с.
6. Виноградов В. В. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : ИОСО РАО, 2001. 224 с.
7. Влахов С., Дубровин М. Руски фразеологизми в картинки. Москва : Русский язык, 1979. 257 с.
8. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 2009. 360 с.
9. Воркачев С. Г. Лингвокультурная концептология и ее терминосистема (продолжение дискуссии). *Политическая лингвистика*. Екатеринбург, 2014. Вып. 3(49). С. 12–20.
10. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*, 2001. № 1. С. 64–72.
11. Воробьев В. В. Лингвокультурология. Москва : Издательство Российского университета дружбы народов, 2006. 112 с.

12. Вундт В. М. Психология народов. Москва : Эксмо, Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2002. 864 с.
13. Гауф В. Холодне серце : переклад Є. Попович. URL : https://xn--80aaukc.xn--j1amh/holodne_sertse.html
14. Гауф В. Холодное сердце : перевод Н. Полевой. URL : http://az.lib.ru/g/gauf_w/text_15_holodnoe_serdce.shtml
15. Григорьев А. А. Концепт и его лингвокультурологические составляющие. *Вопросы философии*. 2006. № 3. С. 64–76.
16. Гримм В., Гримм Я. Сказки братьев Гримм: перевод под редакцией Н. Полевого. URL : http://az.lib.ru/p/polewoj_p_n/index_4.shtml
17. Грищук В. В. Літературна казка : становлення і розвиток жанру. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Сер. : Літературознавство, 2013. Вип. 1(1). С. 22–27.
18. Грімм Я., Грімм В. Казки: переклад С. Сакидон, Є. Попович. Київ : Школа, 2002. 192 с. URL : https://www.ae-lib.org.ua/texts/grimm_tales_ua.htm
19. Давиденко Г. В. Німецька побутова казка : тематичні, структурно-композиційні та лінгвокультурні характеристики: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня. канд. філол. наук. Київ, 2008. 20 с.
20. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. Київ : Вища школа, 1987. 128 с.
21. Заньковська Г. Д. Лінгвокультурологія у колі суміжних лінгвістичних наук. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Сер. : Філологічна. 2009. Вип. 11. С. 35–40.
22. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовної прози). Львів : Вид-во при Львів ун-ті, 1989. 216 с.
23. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів : Вид-во Львів ун-ті, 1989. 216 с.

24. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии. Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности : сб. науч. тр. Волгоград, 2001. С. 3-16.
25. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. 543 с.
26. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
27. Корольова Н. О. Формування ментальності німецького народу : лінгвокультурний аспект. *Південний архів. Філологічні науки* : Збірник наукових праць. Випуск LXXIII. ХДУ, 2018. С. 110–114.
28. Кучер З. І., Орлова М. О., Редчиць Т. В. Практика перекладу : навч. посібник для студ. вищ. навч. заклад. Вінниця : Нова Книга, 2013. 504 с.
29. Латышев Л. К. Технология перевода. Учебное пособие по подготовке переводчиков (с немецким языком). Москва : НВИ – Тезаурус, 2001. 279 с.
30. Левкиевская Е. Е. Из словаря “Славянские древности”. *Славяноведение*. Вып. 6. Наука, 1988. С. 14–17.
31. Ляпин С. Х. Концептология : к становлению подхода. *Концепты*. Вып. 1. Архангельск, 1997. С.11–35.
32. Маклакова Е. А. О понятии лингвокультурологической специфики значения слова. *Текст. Дискурс. Картина мира*. Воронеж, 2011. Вип.7. С. 6.
33. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва : Издательский центр “Академия”, 2001. 208 с.
34. Мещерякова М. И. Литература в таблицах и схемах. Москва : Айрис-пресс, 2003. 224 с.
35. Мокляк Л. І. Казка як джерело формування духовної культури людини. *Вісник Національного авіаційного університету*. Сер. : Філософія. Культурологія. 2012. № 1. С. 116–120.

36. Померанцева Е. В. Некоторые особенности русской пореформенной сказки. Москва : Советская этнография, 1956. № 4. С. 32–44.
37. Пропп В. Я. Морфология сказки. Изд. 2-е. Москва : Наука, 1969. 168 с.
38. Пропп В. Я. Сказка. Эпос. Песня / ред. В. Ф. Шевченко. Москва : Лабиринт, 2001. 367 с.
39. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Просвещение, 1982. 159 с.
40. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика : Очерки лингвистической теории перевода. 2-е изд., стереотип. Москва : Р. Валент, 2007. 240 с.
41. Романенко Ю. М. Німецька літературна казка у світлі жанрової проблематики. *Вісник СумДУ*. 2006. № 11(95). С. 109.
42. Рябкова Е. С. Лингвокультурный концепт как элемент языка и культуры. *Альм. современ. науки и образования*. 2012. № 4 (59). С. 187–188.
43. Саяхова Л. Г. Методика преподавания русского языка : Лингвокультурология. Лексикография. : сб.статей. Уфа : Рио БашГУ, 2006. 336 с.
44. Сдобников В. В. Критерии оценки качества перевода и типология переводческих ошибок. *Проблемы лингвистики, перевода и межкультурной коммуникации* : сб. науч. трудов. Серия «Язык. Культура. Коммуникация». Вып. 8. Нижний Новгород : НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2007. С. 183–198.
45. Соболев Л. Н. Пособие по переводу с русского языка на французский. Москва : Изд. лит. на иностр. яз., 1952. 402 с.
46. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры. изд. 2-е, испр. и доп. Москва : Академический Проект, 2001. 990 с.
47. Тимина С. А. Экзотизмы в современной англоязычной прессе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Киров, 2003. 161 с.

48. Томахин Г. Д. Реалии – американизмы. Пособие по страноведению : учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высш. школа, 1988. 239 с.
49. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Москва, 1973. С. 39-41.
50. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Москва : Высшая школа, 1968. 182 с.
51. Флорин С. Муки переводческие : практика перевода. Москва : Высшая школа, 1983. 184 с.
52. Чернікова Л. Ф., Зубкова Л. В. Мовні реалії та проблеми їх перекладу. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 216. С. 172–178.
53. Швейцер А. Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). Москва, 1988. 215 с.
54. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. Москва : Воениздат, 1973. С. 250-251.
55. Aarne Antti. Verzeichens der Märchentypen. Helsinki : Suomalainen Tiedekatemia Toimituksia, 1910. 78 S.
56. Agricola E., Fleischer W., Protze H. Die deutsche Sprache. Kleine Enzyklopädie in zwei Bänden. Bd. I. Leipzig : VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1969. 294 S.
57. Bausinger H. Deutsch für Deutsche. Dialekte. Sprachbarrieren. Sondersprachen. Frankfurt am Main : Fischer, 1972. – 80 S.
58. Boas F. Handbook of American Indian languages. Part 1. Washington : Government Printing Office, 1911. 74 pp.
59. Braun P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache. Stuttgart : Verlag W. Kohlhammer, 1987. 325 S.
60. Brüder Grimm. Die Bremer Stadtmusikanten. *Kinder- und Hausmärchen*, 1837. S. 166. URL : [https://de.wikisource.org/wiki/Die_Bremer_Stadtmusikanten_\(1837\)](https://de.wikisource.org/wiki/Die_Bremer_Stadtmusikanten_(1837))

61. Brüder Grimm. Kinder- und Hausmärchen. 1Auflage. Berlin : Realschulbuchhandlung, 1812. URL : <http://www.zeno.org/Literatur/M/Grimm,+Jacob+und+Wilhelm/M%C3%A4rchen/Kinder-+und+Hausm%C3%A4rchen>
62. Drößiger H.-H. Beobachtungen zu Fragen der Kodifizierung von Termini und zur Terminologisierung von litauischen Äquivalenten für Bezeichnungen typisch deutscher Sprachobjekte. *Studies about Languages*, Nr. 16. 2010. S.5–9.
63. Drößiger H.-H. Realien, ihre Bezeichnungen und Aspekte der Interkulturalität. *Studies about languages*. Nr. 20. 2012. 5–11 S.
64. Drößiger H.-H. Realienbezeichnungen in den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm. Verlag Dr. Kovač, 2015. 268 S.
65. Drößiger H.-H. Zum Begriff und zu Problemen der Realien und ihrer Bezeichnungen. *Vertimo studijos*. 2010. S.36–52.
66. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / [unter Leitung von G. Drosdowski]. Mannheim, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1989. 1815 S.
67. Floros G. Kulturelle Konstellationen in Texten. Zur Beschreibung und Übersetzung von Kultur in Texten. Tübingen : Narr, 2003. 153 S.
68. Gipper H. Gibt es ein Sprachliches Relativitätsprinzip? Untersuchungen zur Sapir-Whorf-Hypothese. Frankfurt am Main : S. Fischer, 1972. 331 pp.
69. Hartung W. Zum Inhalt des Normbegriffs in der Linguistik. *Normen in der sprachlichen Kommunikation*. Berlin : Akademie-Verlag, 1977. S. 9–69.
70. Hauff W. Märchen für Söhne und Töchter gebildeter Stände. Stuttgart : Rieger'sche Verlagsbuchhandlung, 1869. 411 S.
71. Honti H. Märchenmorphologie und Märchentypologie. *Folk-Liv*. Band 3, 1939. S. 307–318.
72. Käfner R. Großes Fremdwörterbuch. Leipzig : Bibliogr. Institut, 1997. 824 S.
73. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft : 8.Auflage. Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag, 2011. 349 S.

74. Langenscheidts Großwörterbuch. Deutsch als Fremdsprache / [unter Leitung von D. Götz u.a.]. Berlin, München : Langenscheidt KG, 2008. 1312 S.
75. Lüthi M. Das Volksmärchen als Dichtung: Ästhetik und Anthropologie. E. Diederichs, 1975. 223 S.
76. Lüthi M. Typen des Märchen. *Märchen. Sammlung Metzler (Realien zur Literatur Abt. E: Poetik)*. Stuttgart : J. B. Metzler, 1976. S. 17-27.
77. Nord Christiane. Einführung in das funktionale Übersetzen. Tübingen, Basel : Francke, 1993. 315 S.
78. Nord Christiane. Loyalität statt Treue, Vorschläge zu einer funktionalen Übersetzungstypologie. *Lebende Sprachen*. Nr. 3. 1989. S. 100–105.
79. Nord Christiane. Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlage, Methode und didaktisch Anwendung eine übersetzungsrelevante Textanalyse. Heidelberg : Julius Groos Verlag, 1988. 312 S.
80. Opie I., Opie P. The classic fairy tales. Granada. London, 1983. 344 S.
81. Sapir E. The Status of Linguistics as a Science. *Culture, Language and Personality* / ed. D. G. Mandelbaum. Berkeley, CA : University of California Press, 1929. 207 pp.
82. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. 1. Aufl. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1984. 307 S.
83. Serögina M. V. Concept : Begriff, Struktur, Besonderheiten, Hauptmerkmale. *Collected Articles of the IInd International Linguistics Conference*. Cambridge Scholars Publishing, 2006. 298 S.
84. Whorf B. L. Language, Thought and Reality / ed. J. B. Carroll. Cambridge, MA : MIT Press, 1956. 278 pp.